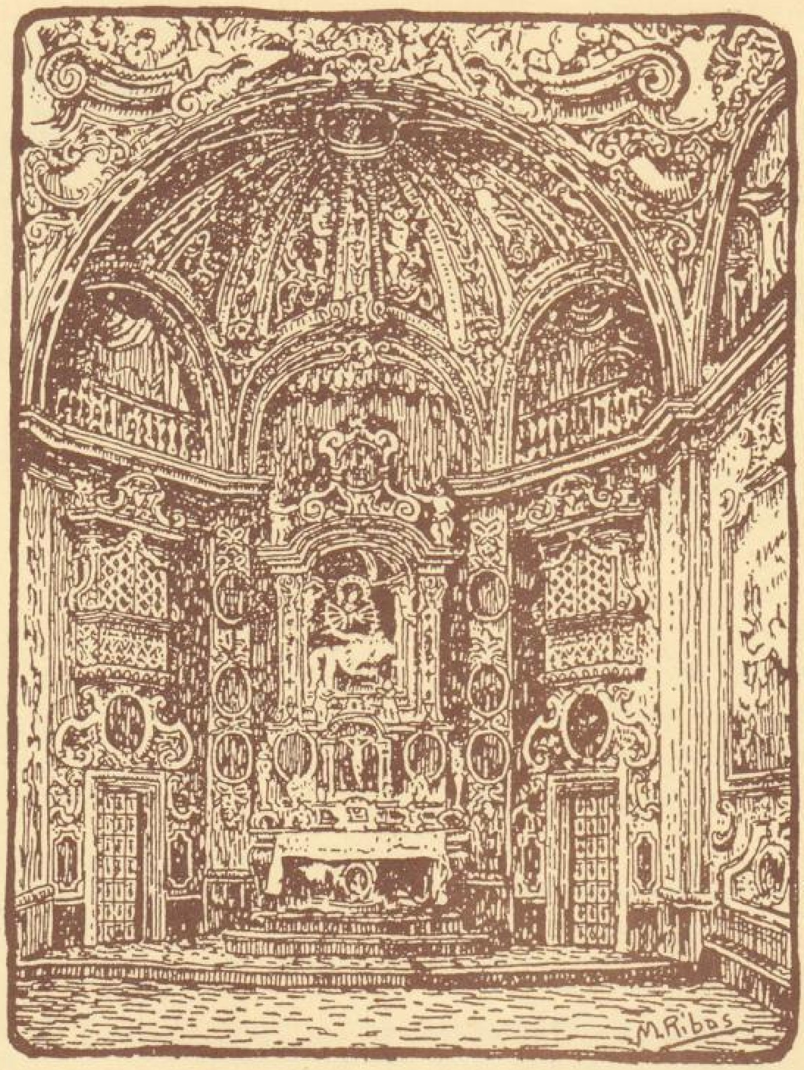

ESTUDIS

JOAQUIM LLOVET
El Mataró contemporani a l'obra de la Capella dels Dolors

RAFAEL SOLER I FONRODONA
La Venerable Congregació dels Dolors de la Parròquia de Santa Maria de Mataró

SANTIAGO ALCOLEA I GIL
Confirmacions d'una realitat: Antoni Viladomat i Manalt

DOCUMENTACIÓ
ESCRIPTURES
RECURSOS

DOCUMENTACIÓ MEDIEVAL
CORAL CUADRADA I MAJÓ
DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/38

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 1990

FULLS/38

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 1990

TAULA

- EDITORIAL 1
- ACTUALITAT 2
- ESTUDIS

EL MATARÓ CONTEMPORANI A L'OBRA DE LA CAPELLA DELS DOLORS.
Joaquim Llovet. 5

LA VENERABLE CONGREGACIÓ DELS DOLORS DE LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA DE MATARÓ.
Rafael Soler i Fonrodona. 12

CONFIRMACIONS D'UNA REALITAT: ANTONI VILADOMAT I MANALT
Santiago Alcolea i Gil. 22

- DOCUMENTACIÓ
ESCRIPTURES 26
- DOCUMENTACIÓ MEDIEVAL
Coral Cuadrada i Majó. 30
- RECURSOS 33
- DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA 35

Portada:
Retaule dels Dolors. Santa Maria de Mataró.
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

Edita: MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
Composició i impressió:
Copisteria Castellà-c/Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col.laboració del
SERVEI D'ARXIUS DEL
DEPARTAMENT DE CULTURA
DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA
i del
PATRONAT MUNICIPAL DE CULTURA
DE MATARÓ

EDITORIAL

L'EXPOSICIÓ VILADOMAT

El dia 27 d'aquest mes d'octubre s'inaugurarà al Museu Comarcal del Maresme, al Museu Arxiu de Santa Maria i al Conjunt dels Dolors l'EXPOSICIÓ VILADOMAT.

Programada des de molts anys enrera -era el Projecte Viladomat- té bàsicament dos objectius principals. El primer, donar a conèixer i obrir definitivament a la ciutat i al país el més important conjunt artístic que la ciutat conserva, que és també, molt probablement, el millor conjunt pictòric de la Catalunya del segle XVIII; i el segon, valorar la figura del seu autor, el pintor Antoni Viladomat i Manalt, la principal figura del barroc català, afirmant sobretot la seva vinculació mataronina.

L'exposició, a més d'obrir el Conjunt dels Dolors, dintre del recinte de la Basílica i del Museu Arxiu, inclou l'obra diversa de Viladomat existent a Santa Maria i a l'església de l'Hospital. De manera paral.lela, les sales del Museu Comarcal del Maresme presenten una mostra antològica significativa de l'obra del pintor conservada a Catalunya. La col.laboració del Dr. Santiago Alcolea, catedràtic de la Universitat de Barcelona, ha assegurat la qualificació de l'obra exposada.

ACTUALITAT

EL PROJECTE VILADOMAT

L'exposició Viladomat que avui tenim la satisfacció de presentar, culmina una sèrie d'operacions que el Museu Comarcal del Maresme-Mataró i el Museu Arxiu de Santa Maria van programar -en diverses fases i en etapes successives- fa prop de deu anys, unificant esforços i optimitzant recursos. Els afanys esmerçats per les dues institucions en el que, entre nosaltres, coneixíem amb el nom de ***Projecte Viladomat***, van orientar-se vers la recuperació, salvaguarda, adequació, difusió i pública obertura del Conjunt dels Dolors de la Basílica de Santa Maria de Mataró, obra setcentista del pintor Antoni Viladomat i Manalt, un dels testimonis més destacats del Patrimoni artístic de la ciutat de Mataró i també, a judici de molts experts, el més important conjunt pictòric de la Catalunya del segle XVIII.

Sempre havíem considerat que el Conjunt dels Dolors, força desconegut per la ciutadania, no era pas només una simple capella erigida pels devots d'una congregació religiosa, sinó que era una palpable demostració de la riquesa i la vitalitat del barroc català, corrent artístic que, a la nostra ciutat, pensàvem, calia revisar i revalorar de forma objectiva. Crèiem, també, que l'artista que en fou l'autor, Antoni Viladomat i Manalt, a la llum de la seva producció (i el Conjunt dels Dolors n'és un testimoni primer de referència) calia considerar-lo com un dels màxims exponents d'aquest corrent artístic. A mesura que ens endinsàvem en la seva figura, partint de l'escassa bibliografia que en tractava, érem conscients de l'oblit a què havia estat sotmès l'artista i de la relativa injustícia amb què certs historiadors l'havien tractat. J. Fontanals del Castillo, el seu primer biògraf, significativament ens donava la raó en titular el seu estudi *Antonio Viladomat. El artista olvidado y maestro de la pintura catalana del siglo XVIII. Su época, su vida, sus obras y sus discípulos.*

El ***Projecte Viladomat*** es va concebre partint de la consideració primera i evident que la pública obertura i recuperació del Conjunt dels Dolors havia d'incrementar substancialment l'oferta cultural permanent i de qualitat de la ciutat de Mataró (i, indirectament, ampliar-ne els atractius turístics) i que per aconseguir aquest objectiu calia salvar els problemes que això plantejava, trobant les solucions necessàries (que, alhora, fossin estables i duradores) per a garantir-ne la consolidació, l'adequació (i, sobretot la restauració), el fàcil accés, la seguretat, la il.luminació i tots aquells elements tècnics que facilitessin la visita al recinte. La segona consideració que sempre havíem tingut present, també reflectida en el ***Projecte***, era que per a una correcta i objectiva difusió del Conjunt, calia inscriure el recinte en el marc global de la producció artística d'Antoni Viladomat.

Les primeres iniciatives per a valorar el Conjunt dels Dolors, sortosament preservat durant la Guerra Civil, són de l'any 1962. La parròquia de Santa Maria i un grup d'entusiastes -entre ells Lluís Ferrer, Marià Ribas i Rafael Soler-, amb l'ajut de la Caixa d'Estalvis Laietana, comencen la restauració dels malmesos olis de la capella que conformen les grans sèries de les Estacions del Via Crucis i dels Dolors de Maria. Les fotografies que l'Arxiu Mas de Barcelona va realitzar l'any 1927 testimonien els desperfectes que el pas dels anys (la pols i la descomposició) i l'acció de l'home (l'ennegriment derivat de les espesses capes de fum dels ciris i els estrips accidentals o intencionats) havien ocasionat a les teles. La restauració fou confiada al prestigiós taller barceloní de Ramon Gudiol; progressivament, fins a l'any 1978, foren restaurats els grans llenços de la capella, els quadres del retaule i, finalment, les teles de l'excepcional sala de juntes. Acompanyant aquesta primera operació de restauració, fou editat el primer opuscle sobre el contingut del recinte, obra del Dr. Santiago Alcolea.

L'any 1974 es constitueix l'actual equip del Museu Arxiu de Santa Maria que, des d'aleshores, té cura del Conjunt. Impulsa els treballs de restauració, condiciona l'espai arquitectònic (capella, cor, sagristia, sala de juntes i cripta), i resol la il.luminació. A partir de 1978 el recinte dels Dolors és obert al públic; la difusió és assegurada per les visites comentades, organitzades mensualment i per tota mena de visites concertades. Com a complement de totes aquestes actuacions, la Parròquia de Santa Maria i el Museu Arxiu, amb el ple suport del consistori mataroní, sol.licita la declaració monumental a favor de la Basílica de Santa Maria, incloent, com a part més important, el Conjunt dels Dolors. L'any 1981, la Parròquia de Santa Maria va adquirir l'immoble del carrer de Beata Maria, núm. 3 que, reformat i habilitat, es convertí en l'estatge del Museu Arxiu. L'edifici, a més de resoldre els problemes d'espai i de serveis de la Institució, per la seva especial ubicació va permetre la creació d'un nou accés al Conjunt dels Dolors que, separat de l'església, salvava les possibles interferències amb el culte que ocasionava l'entrada tradicional, situada al creuer de la Basílica. Aquest nou accés alternatiu ha permès, també, d'encarar altres problemes, abans de difícil solució, com les instal.lacions de seguretat, televisió, connexions per a la il.luminació, etc.

La col.laboració interinstitucional entre els dos museus de Mataró amb l'objectiu de recuperar definitivament el Conjunt dels Dolors per a la ciutat comença, de fet, l'any 1983, inaugurada la remodelació de l'antic Museu Municipal de Mataró, l'actual Museu Comarcal del Maresme. Els fruits de l'entesa es manifesten l'any 1985, arran de la celebració d'un seminari organitzat per la Universitat Internacional Menéndez Pelayo, l'Ajuntament de Mataró i el Museu Comarcal del Maresme-Mataró: llavors es munta l'exposició *El Barroc a Mataró i el Maresme*, primer intent d'estudi dels testimonis d'aquest corrent artístic conservats a la nostra ciutat i a la comarca. Evidentment, Viladomat i el Conjunt dels Dolors (per primer cop, i de manera oficial, s'emprà el nou circuit de visita) hi jugaren un paper destacat, per no dir fonamental. Les visites organitzades pel Museu-Arxiu, d'una banda, i l'exposició, de l'altra, foren importants passos donats en les tasques de difusió del contingut del recinte barroc de Santa Maria.

L'any 1987, un dissortat accident, de manera indirecta, accelerà el ***Projecte***. La fallida d'un tirant en una de les encavallades de fusta de la coberta de la Capella dels Dolors va obligar a actuar amb extrema urgència, ja que, en aquell punt, la teulada va quedar carregada, de manera inestable, sobre la volta: el fet era molt greu perquè podia produir l'ensulsiada del recinte. De manera immediata s'hagué de programar la substitució total de la coberta antiga, costosa operació que va fer-se sota la direcció de l'arquitecte Jordi Estrany, recentment traspassat, amb les aportacions econòmiques de la Generalitat de Catalunya, del municipi mataroní, de la Caixa d'Estalvis Laietana i del Museu Arxiu i Parròquia de Santa Maria.

Les obres de la teulada podien afectar el fons patrimonial del conjunt. Per precaució varen desmuntar-se les teles de la capella i de la sala de juntes. Així, durant el temps que varen durar les obres i abans d'instal.lar novament les teles al seu emplaçament original, l'entesa institucional entre el Museu Comarcal del Maresme-Mataró i el Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col.laboració de la Generalitat de Catalunya, permeté de contractar la neteja, la desinfecció i la desinsectació de les diverses dependències del recinte i la restauració dels elements ornamentals de la sala de juntes, de la sagristia i de la gelosia del cor, on fins aleshores mai no s'havia intervingut, i, a més, resoldre els petits desperfectes detectats a la part baixa de la decoració mural de la capella, treballs realitzats pel restaurador Gener Alcàntara i el seu equip.

El trencament del tirant de la coberta, en sobrecarregar les voltes, originà múltiples esquerdes. De manera paral.lela, filtracions d'aigua de pluja afectaren la pintura mural; els llunetons en resultaren molt perjudicats, amb pèrdues parcials de la policromia que els decora. Novament la col.laboració de l'administració autonòmica, concretament del Servei de Restauració de Béns Mobles, va permetre que els dos museus mataronins poguessin afrontar les dificultats tècniques i el cost econòmic de la nova intervenció de consolidació que calgué practicar a les voltes de la capella. Durant prop de dos mesos, l'equip de restauradors dirigit per Mercè Marquès, mitjançant la tècnica anomenada de «restitució il.lusionista», procedí a la reparació de les esquerdes i a la cobertura dels blancs apareguts per l'acció erosiva de l'aigua. Els treballs de restauració foren complexos, com en les altres ocasions, però en aquest cas, de retop, també revelaren alt interès científic i artístic per les valuoses informacions que proporcionaren: d'una banda sobre la utilització de la tècnica del tremp a l'època barroca, i de l'altra (en fer-se visibles les traces dels dibuixos preparatoris) sobre la metodologia i la sistemàtica d'Antoni Viladomat i dels seus col.laboradors en plantejar la decoració d'aquest singular espai del recinte.

La finalització de les darreres operacions de salvaguarda realitzades al Conjunt Monumental dels Dolors, va estimular les dues institucions museístiques mataronines per a desenvolupar noves fases del ***Projecte Viladomat***, i a ultimar els processos que havien de permetre la pública obertura del recinte dels Dolors en les condicions que sempre havíem desitjat. L'excel.lent acollida amb què els nostres suggeriments van ser rebuts per l'Ajuntament de Mataró i per la Parròquia de Santa Maria, i molt especialment, el decidit suport que el Patronat del Museu Comarcal del Maresme-Mataró atorgà al ***Projecte***, va facilitar amb escreix la comesa. Auspiciada per aquesta institució, l'efectiva col.laboració del Dr. Santiago Alcolea, catedràtic de la Universitat de Barcelona, prestigiós especialista en pintura catalana de l'època moderna i profund coneixedor de l'obra d'Antoni Viladomat, ha garantit el rigor i l'objectivitat acadèmica que era necessària per a ponderar, en justa valoració, l'obra mataronina de l'artista. El seu assessorament i sàvia direcció ha orientat, alhora, l'elaboració definitiva de l'atractiu contingut de les darreres etapes del ***Projecte Viladomat***. Ramon Manent, desinteressadament, amb la qualitat que el caracteritza, ha realitzat el contrapunt gràfic del ***Projecte***, reproduint, amb les dificultats que això ha suposat, les obres d'Antoni Viladomat que il.lustren aquest catàleg.

Excepcional, també, ha estat l'acollida entusiasta que hem rebut de totes les institucions, públiques i privades, a les quals ens hem adreçat per al finançament de les costoses operacions que s'han hagut de contractar. Gràcies a tots, el Conjunt Monumental dels Dolors, des d'ara, s'integra amb plenes garanties de servei a l'oferta cultural i turística de la ciutat de Mataró.

Amb l'obertura pública del Conjunt Monumental dels Dolors, l'exposició simultània de l'obra més significativa d'Antoni Viladomat, l'edició d'aquest extens i documentat catàleg i la guia de visita, els dos museus de Mataró, implícitament, volem reconèixer el deute que com a mataronins teníem amb un artista vinculat familiarment amb la ciutat i que, sobretot, fou autor del conjunt més important del nostre patrimoni cultural. Consideraríem, tanmateix, molt satisfactori que el fruit del nostre treball i el de totes les persones que hi han intervingut, servís per a pal.liar el dèbit que l'Art, en majúscules, també tenia amb Antoni Viladomat.

Carles Marfà i Riera
Director del
MUSEU COMARCAL
DEL MARESME-MATARÓ

Manel Salicrú i Puig
Director del
MUSEU-ARXIU DE
SANTA MARIA DE MATARÓ

ESTUDIS

La ciutat de Mataró a la fi del segle XVII i inicis del segle XVIII és una ciutat molt dinàmica, amb un important creixement econòmic i demogràfic.

L'historiador Joaquim Llovet explica tot seguit les característiques d'aquella ciutat, que va fer possible la construcció i decoració del Conjunt dels Dolors de Santa Maria.

EL MATARÓ CONTEMPORANI A L'OBRA DE LA CAPELLA DELS DOLORS

MATARÓ A FINALS DEL SEGLE XVII.

Mataró era a finals del segle XVII una de les poblacions capdavanteres del Principat en l'ordre demogràfic. Justament, quasi a la ratlla del segle, un tall o repartiment assenyalà 1.047 famílies a Mataró. Els cens de Joseph Aparici, de pocs anys després (1708) en computà 1.029 i gràcies a ell podrem enregistrar que la nostra ciutat ocupava aleshores la quarta posició, quant al nombre d'habitants, entre totes les poblacions de Catalunya. Només hi tenia al seu davant Barcelona, Tortosa, Lleida i Vic. A aquest sostre

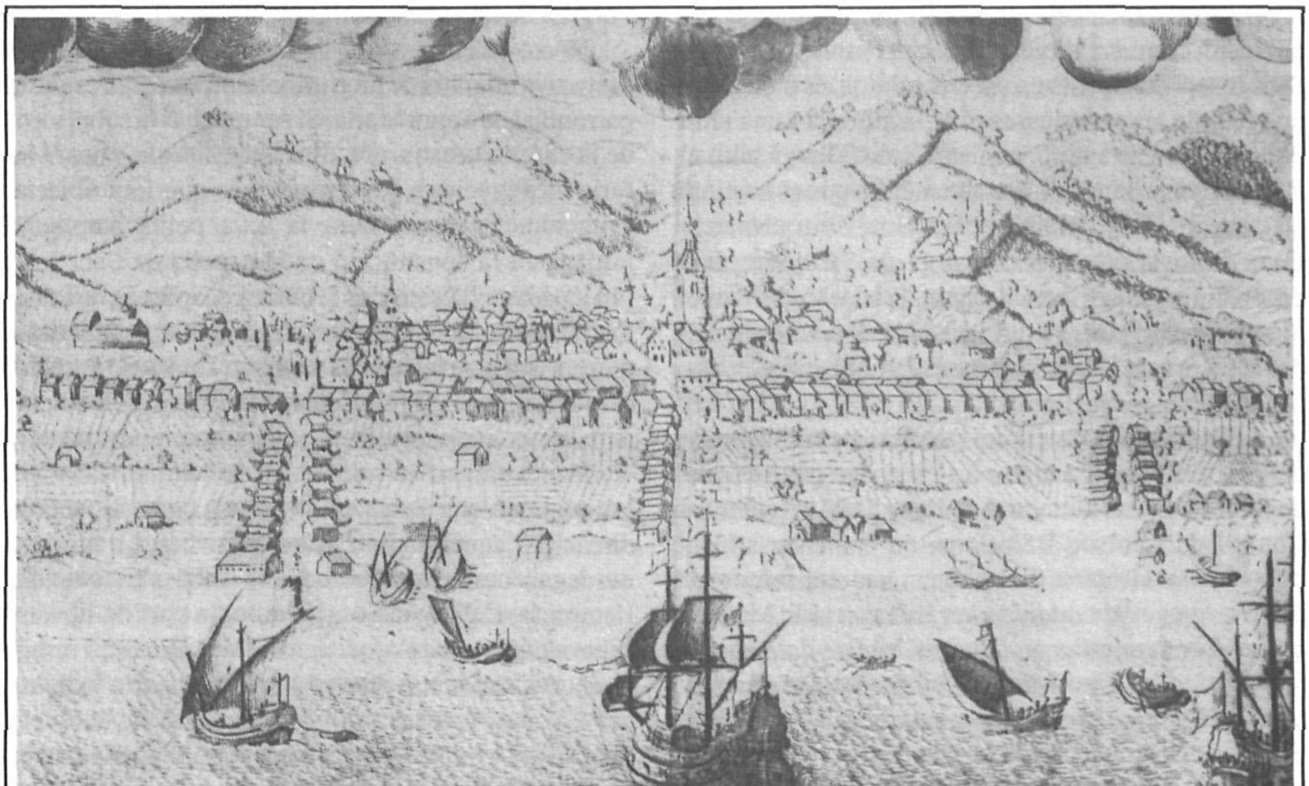

Panoràmica de Mataró a la fi del segle XVII.

Llinda de la sagristia de Sant Simó.

demogràfic, hi havia arribat al llarg de la dissetena centúria, malgrat uns factors adversos, com la pesta de 1652, la forta mortalitat d'alguns altres anys, les pertorbacions produïdes per la guerra anomenada de «Separació», pel conflicte de les «barretines», o pels diferents brots de guerra amb França. Un semblant desenvolupament es féu ben ostensible al llarg del darrer decenni del segle.

Paral.lelament a aquest augment demogràfic, també es produí un engrandiment de la caseria de la vila. Tots sabem que a finals del segle XVI els carrers de Mataró eren encerclats dins la muralla, excepte a la seva part baixa, al Pou d'Avall i al Camí Ral, que havien crescut extramurs. Doncs bé, a últims del segle XVII veurem la caseria estesa pels camins d'accés a la població: carrers d'Argentona, Sant Francesc d'Assís, Sant Josep, convertits en carrers mixtos, és a dir, amb una part de les seves cases dins la muralla i una altra part, a fora. Ultra això, el Camí Ral s'allargà amb el Ravalet per la banda de llevant, mentre que es bastiren els carrers de Sant Antoni i de Sant Joan entre el mateix Camí Ral i la platja, així com el de Sant Pere. Poc després s'hi afegiria el de Sant Francesc de Paula, mentre que al nord, s'edificava el petit nucli de cases del Massevà, aïllat de la resta de la població.

El desenvolupament del caseriu mataroní, sobretot dels carrers donant a mar, no s'escapava pas a la gent de l'època. En un memorial de l'any 1684 presentat al Consell de Cent de Barcelona, en comentar-s'hi la puixança mataronina d'aleshores, veurem referir-hi: *És tant lo que han adquirit los habitants* [de Mataró] *que es forçós ampliarse de casas, que de després sen han fabricadas fins la marina, essent axí que dins deu anys tindrà tant siti com la presente ciutat.* Sens dubte era una exageració, però si més no, resulta un bon exemple de com ho veia el desenvolupament demogràfic i urbà del Mataró siscentista.

Dins la caseria mataronina, s'hi comptaven alguns edificis singulars com era el convent dels carmelites, iniciat als finals del segle anterior. Un altre casal conventual era el de les carmelitanes (1685) al peu del camí de Cabrera, tocant la vila. En canvi, els caputxins ocuparen, primer, l'antiga capella de la Mare de Déu de l'Esperança als afores de Mataró, a prop de la qual aixecaren després el seu convent (1620). En l'ordre civil, remarcarem la reforma de l'hospital de Santa Magdalena i Casa de la Vila, a la Riera, l'any 1635, sota plans de Jaume Vendrell, mestre de cases, que el convertí en un casal molt escaient per a la seva funció de seu del consell mataroní, tot conservant la capella adossada de Santa Magdalena.

Però d'entre totes aquestes edificacions, en destacava una altra de prou important com era l'església parroquial de Santa Maria. Si sempre havia sobresortit de la caseria urbana, ara, dins aquest segle, encara ho faria més gràcies a les reformes de què fóra objecte. Primerament esmentarem la seva petita ampliació mitjançant la construcció de la capella de Sant Joan (1619) i la del Santíssim (1621), i després la nova del Sagrament (1668) (actual capella de les Santes), aquesta darrera segons traça de fra Josep de la Concepció, carmelita. Però el desig dels mataronins de comptar amb un temple espaiós els portà a emprendre a l'any 1675 unes obres d'engrandiment del temple, l'abast de les quals no ens és encara prou ben conegut, sota la direcció d'aquell mateix frare carmelita. La reforma no degué bastar, perquè a l'any 1685 s'escometé a l'empresa d'allargar l'església per la part de llevant, segons projecte de l'arquitecte milanès Ercole Torreli, aleshores resident a Barcelona, que donaria la pauta per a l'acabament definitiu del temple. Remarquem també que a l'any 1690 es construïa el retaule barroc del Roser, que encara avui es conserva. És dins d'aquest context d'obres d'ampliació del temple de Santa Maria,

Retaule del Roser (1690).

que hom aixecaria la capella de la Mare de Déu dels Dolors, dins d'una nova manifestació de pietat religiosa. L'any 1698 tindria lloc, com ja se sap, la benedicció de la seva primera pedra.

* * *

Tot aquell espectacular creixement mataroní en l'ordre demogràfic i urbà a què ens hem referit abans, era la conseqüència d'una sèrie de factors favorables que es donaven en el camp de l'economia local, travessant a finals del segle XVII uns moments feliços. D'una banda, tenim la producció vinícola i la seva exportació a fora del regne. Aquest rengló que havia estat una constant al llarg de la història de la nostra població, s'accentuà en aquesta nova etapa. A les corts de 1626-1632 ja veurem que es donen instruccions al síndic de Mataró que hi havia de participar, en el sentit de demanar permís per treure mil bótes de vi a l'any. El consell de la vila tingué sempre la preocupació de defensar l'exportació del vi, ensems que treballà per aconseguir la prohibició d'introduir-ne de fora. Així, interdita el 1690 l'entrada de vi a Cadis, Mataró s'adreçà a la Diputació del General perquè fes possible d'obtenir *la llibertat y permís per a portar y vendre vi a aquella ciutat y en tots los Regnes de Espanya.* I això no fou l'única vegada que ho demanaria, cosa que demostra l'interès dels mataronins en aquesta classe de comerç.

Un altre factor important del creixement del Mataró dels finals del segle XVII va ésser l'arrelament a la població d'artesans de tota mena d'oficis procedents de Barcelona, estimulats per la poca fiscalitat que existia a la nostra vila. En una memòria presentada al Consell de Cent de Barcelona l'any 1684, s'hi explica, per exemple, que havien emigrat cap a Mataró *moltas familias enteras de tot gènero de officials per lo molt comers hi ha en aquella vila, que és cert que lo que se multiplica allà se disminuirà en esta Ciutat.* Altres memòries presentades al mateix consell són igualment il.lustratives, al respecte. Els retorcedors de seda asseguren que havia passat *tot lo negoci y commers del dit ofici a la vila de Mataró per rahó de que en aquella no se exigessen los drets que en la present ciutat.* Els daguers, igualment, i encara exposen que hi havia a Mataró 14 molins d'esmolar quan pocs anys amb prou feines si n'hi havia un. Remarquem que Pierre Vilar no creu en l'excessiva fiscalitat barcelonina com a explicació de la tendència a la descentralització econòmica del Principat, sinó que cal comptar també amb un augment demogràfic i una mà d'obra a les comarques i a l'acumulació a elles de beneficis agrícoles. Aquestes condicions es donaven, doncs, a bastament a Mataró.

Però el factor potser més important del desenvolupament mataroní a l'època, fou el tràfic i el mercadeig marítims. Aquest era el motor que impulsava bona part de les activitats econòmiques locals, atès el ventall de possibilitats que obria. Primerament, s'hi comptava l'empresa marítima, és a dir, la construcció i armament de barques, per dedicar-les al transport i al comerç; després, hi havia l'especulació en el ram de les assegurances marítimes i en el dels canvis o préstecs sobre embarcacions (buc i armeigs) o sobre mercaderies. Molta gent apostava, bé subscrivint *parts* de barca, o bé prenent al seu càrrec porcions d'assegurances o de canvis. I a semblant activitat no tan sols hi trobarem els professionals del comerç, sinó també altres persones d'ofici manyà, argenter, notari, pagès que no s'estaven d'arriscar-se per a obtenir un profitós rendiment de llurs capitals o estalvis.

Les barques mataronines no tan sols feien el transport costaner del Principat i València, sinó que les

trobarem fent l'antic recorregut pel Mediterrani occidental: Catalunya, litoral de Marsella, golf de Gènova, Sardenya, Sicília, costes de Barbària, les Balears, àdhuc s'estenien cap a Cadis i Lisboa al servei no tan sols dels interessos comercials catalans sinó de la resta de la façana hispànica del Mediterrani. Amb aquestes barques es feia l'exportació de vins, aiguardents i pinyó, i s'importava productes colonials, com sucres i tabacs procedents de Cadis i Lisboa, i grans, llana, cuirs, lleguminoses, provinents de Gènova, Marsella i ports nord-africans principalment.

Però no tot era fàcil als afers marítims, i a les contrarietats naturals que comportava la navegació s'hi sumava aleshores el flagell de la pirateria nord-africana. Això féu fundar a Santa Maria una confraria, a l'any 1669, per a poder rescatar els possibles captius, amb un radi d'acció que abraçava pràcticament el Maresme. Ultra això, no acontentant-se amb aquesta mesura passiva, les confraries de Sant Elm de mariners i Sant Pere de pescadors, posaren a la pràctica l'any 1696 la construcció d'una fragata a Mataró mateix, per a la defensa de la costa i enfrontar-se amb els corsaris amb les mateixes armes. Segons Feliu de la Penya aquesta fragata aconseguí a l'any següent capturar una embarcació de moros i alliberar alguns pescadors que s'emportaven captius cap a Alger.

MATARÓ, CIUTAT.

Aquest era l'auge de Mataró a finals del segle XVII, quan es fundà la confraria de la Mare de Déu dels Dolors. Però la progressió de la vila no acabà amb el traspàs del segle, sinó que ben aviat (1702) arribaria al seu zenit en aconseguir de Felip V el títol de ciutat, que era una de les coses que més freturava de posseir des de feia anys. Gràcies a la gestió dels síndics mataronins i molt especialment al donatiu que es féu al rei de 2.500 dobles d'or, Mataró va fer-se amb aquell títol que entre altres coses li conferia la facultat de crear mercaders i de nomenar corredors d'orella, molt necessaris per al tràfic mercantil; igualment se li concedia el permís per construir un port que era una eina no menys indispensable per a l'activitat marítima que es duia a terme a la seva platja. L'agressivitat de Mataró es posa també de manifest a les corts celebrades a Barcelona, sota Felip V, al mateix 1702, en oposar-se d'una manera rotunda a la concessió de port franc a Barcelona, perquè entenia que aquest avantatge no havia d'ésser patrimoni d'una sola població, sinó que tothom hi tenia els mateixos drets.

EL TESTIMONIATGE DE JOSEPH APARICI.

Un bon testimoniatge del desenvolupament i de la preponderància mataronina a l'acabament del segle XVII i principis del següent, és sens dubte, el paràgraf que dedica a Mataró Joseph Aparici en la seva coneguda descripció del Principat de l'any 1708.

> *Yo he vist Mataró, una vila molt ordinària y reduhida, llevà los drets; de mon recort donarense tots a negociar per la mar, fins las donas arriscavan sos cabalets de puntas y sedas, encomanantlos als Patrons que eran sos parents y estos los tracavan ab altres mercaderias de que feyan ellas molts arbitrets per sas casas y familias; los hòmens se han fet richs, ab 40 anys; si an fet moltas casas opulents; lo comú és estat sempre pobre per raó dels pochs vectigals, que sempre an tingut la mira a la utilitat y benefici del Comers. Ya se és feta Ciutat y està en positura que té doblada població del que tenia y la gent acomodada. Los negociants de gros cabal han ajudat, y amparat als oficials de tots estaments, fent los treballar de sos oficis, comprantlos las mercaderias, que enviavan fora Regne. Quan lo Comú tenia una precisió de haver menester diners, los hòmens de negoci lo anticipaven; las Administracions de provisió de pa y carn tot corria per mà de ells, alternantse lo treball un any per altre, servint sens salari, o molt poch; lo pobre estava asistit, pues trobava pa y feyna; havias mudat lo carruatge de Catalunya que venia a Barcelona; tot anava a Mataró, que y trobaven a comprar y a vendrer lo que havian menester y sempre guañavan lo vectigal del dret de Barcelona de què allà eran libres. Ya los mercaders de Barcelona ho havian comprès, y perçó tenia cada un un factor a Mataró, y feya anar allà part de sas mercaderias, perquè a Barcelona sols sen venian per lo consum de la Ciutat, y poch a poch sen va a Mataró lo negoci de Barcelona...*

Tanmateix, aquesta pàgina d'Aparici no té desperdici, i és una clara mostra de com hom veia el desenvolupament de Mataró a la seva època.

LA GUERRA DE SUCCESSIÓ.

Una sèrie de circumstàncies vingueren a fer perillar momentàniament totes aquestes prerrogatives

Retrat de l'Arxiduc Carles d'Àustria.

Retrat de Felip V.

mataronines i la seva progressió empresa a últims del segle XVII. L'any 1705 l'arxiduc Carles d'Àustria amb el nom de Carles III d'Espanya, arribava a Catalunya amb el propòsit d'emprendre des d'ací la conquesta del tron espanyol que havia reivindicat. Li prestaven suport les potències de la Gran Aliança de la Haia que no havien acceptat les disposicions testamentàries de Carles II de cedir la seva corona a Felip d'Anjou (Felip V d'Espanya).

L'oportunisme mataroní sabé portar l'aigua al seu molí, i així Mataró fou la primera ciutat a prestar l'obediència a l'arxiduc quan es presentà amb l'armada anglo-holandesa davant la costa barcelonina. Això li valgué, a Mataró, un altre títol de ciutat semblant al que li havia concedit Felip V uns anys abans, és a dir, que no perdia res amb el canvi. A les corts celebrades a Barcelona els anys 1705-1706, aquesta vegada sota l'arxiduc, Mataró aixecà també la seva protesta contra la concessió de port franc a Barcelona que novament s'havia portat a discutir. La rivalitat entre Barcelona i Mataró es feia, doncs, ben patent a l'època, en aquest camp del comerç marítim.

Durant el conflicte de Successió a la Corona espanyola, molts mataronins van militar al costat de l'arxiduc. L'any 1705 ho feren coadjuvant a la conquesta de Barcelona, dins de les seves modestes possibilitats, i a l'any següent quan els exèrcits borbònics intentaren posar setge a la ciutat comtal. També s'enregistraren a la nostra ciutat unes jornades d'exaltació austròfila, quan Elisabet Cristina de Brunswick, l'esposa de l'arxiduc, desembarcà a l'any 1708 a Mataró, per a sojornar-hi uns dies, de pas per a Barcelona. En aquesta ocasió se celebraren a la ciutat molts festeigs, i precisament en acomiadar-se de la reina, Mataró li encarregà que fes de mitjancera, prop del seu espòs, d'un plec on demanaven, entre altres coses, tenir un lloc als vaixells que a les darreres corts havien estat concedits per a comerciar directament des de Barcelona amb el Nou Món; també suplicaven permís per a posseir universitat literària. Aquests eren els desigs principals dels mataronins de l'època.

Lamentablement, pocs anys després, la sort de les armes s'havia de girar d'esquena a l'arxiduc. Ultra això, amb la mort del seu germà, l'emperador Josep, la política internacional féu un viratge rodó, i les potències

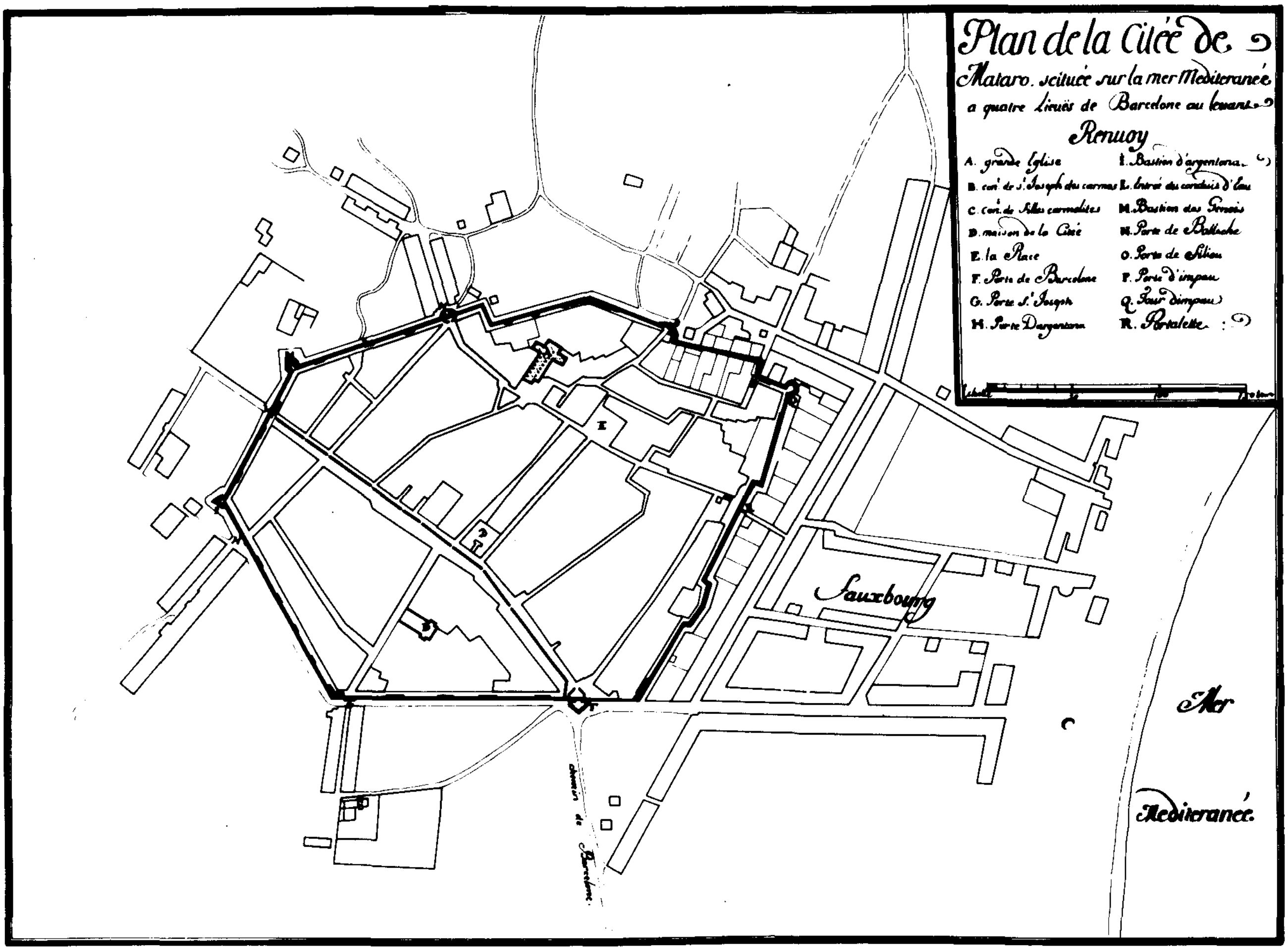

Mataró a principis del segle XVIII.

de la Gran Aliança de la Haia s'anaren desentenent del *cas dels catalans*. No els convenia un emperador que sumés la corona d'Espanya a l'hegemonia de l'Imperi. L'any 1713 les tropes imperials evacuaren Catalunya, cosa que permeté l'exèrcit de les Dues Corones borbòniques de posar setge a Barcelona, fins a la seva rendició en la memorable data de l'11 de setembre de l'any següent, i amb ella tot el Principat.

LA NOVA ORDENACIÓ BORBÒNICA.

Pel juliol de 1713 Mataró passà forçosament, altra vegada, a l'obediència de Felip V. En l'aspecte polític ja coneixem prou bé els efectes del famós decret de Nova Planta, amb el qual el primer Borbó abolí sense contemplacions el règim tradicional de govern de Catalunya, ensems amb el de totes les poblacions del Principat. L'administració local aniria en endavant a càrrec d'un ajuntament de regidors, nomenats des de la cúpula de la governació estatal. A Mataró, aquest ajuntament quedà sota la presidència d'un corregidor, pel fet que la nostra població fou nomenada cap de Corregiment dins del nou sistema de demarcacions amb què fou dividida Catalunya. Com altres llocs, Mataró va patir també els efectes dels allotjaments militars, la imposició de fortes contribucions, cosa que culminaria amb la introducció del reial cadastre, que gravà com no s'havia fet abans la propietat de béns immobles, el treball personal i els rendiments del comerç. Un impost certament onerós, en principi.

De l'etapa subsegüent a la guerra de successió, no en tenim pas massa dades. No hi ha dubte que el desenvolupament urbà i demogràfic continuà a Mataró, perquè el 1748 ja es comptarien a la ciutat estricta 1.341 cases enfront les 1.062 del cadastre de 1716. Una bona font de riquesa continuaria essent la collita del vi, que el mateix cadastre quantifica en 5.672 cargues l'any.

També el cadastre ens permet de conèixer amb més detall quina era la població activa a la ciutat. Així veurem que el sector que més sobresurt és el dels artesans i oficis, amb els rams del vestir: sastres, sabaters, espardenyers, i també el del ferro, ferrers i

daguers, així com el de la fusta, fusters, boters, serradors. Un altre sector nombrós era el del mar, pescadors i mariners, mestres d'aixa i calafats. A les indústries diverses, hi podem esmentar els corders, ollers, assaonadors; en canvi, el tèxtil no hi era pas ben representat, s'hi comptava només algun passamaner, velluter, veler, calceter. El camp, com és natural, aplegava els pagesos i hortolans i treballadors de la terra. Els botiguers i mercaders i negociants integraven la branca del comerç, amb els corredors d'orella. No hi mancaven tampoc altres oficis bàsics, els de la construcció, mestres de cases, rajolers, o els del transport, com traginers. A les professions liberals, s'hi trobaven notaris, apotecaris, metges, entre els principals. A part, cal esmentar, també, la noblesa urbana, burgesos i ciutadans honrats i cavallers, ultra els homes de lleig i l'estament eclesiàstic. Tots plegats conformaven la societat mataronina de l'època.

De l'aspecte econòmic posseïm algunes dades prou significatives, encara que fragmentàries. L'any 1723, per exemple, Mataró va haver d'aixecar la seva veu en nom dels patrons que feien el tràfic de vi a Cadis, per exigir la llibertat de portar-ne a aquell port gadità, en uns moments que els havia estat negada. Uns anys després, el 1739, Mataró era considerat encara com el segon port principal del Principat. L'activitat del comerç marítim prosseguia, en part, orientada cap al port de Cadis, que era una etapa indispensable per a abastar els mercats americans a través dels carregadors andalusos.

De fet, aquest període de la postguerra i temps subsegüents que es correspon amb els anys que Antoni Viladomat treballà en les pintures de les teles dels Dolors, no ens és pas massa ben conegut. Pensem, però, que degueren ésser uns anys d'acumulació de guanys assolits amb el comerç i l'exportació vinícola i l'activitat dels artesans del ferro, de la fusta i els teixits a la ciutat. Un període preparatori, en una paraula, de l'*arrencada* que prendria la nostra població poc després i que tant caracteritzaria el Mataró de la segona meitat de la mateixa centúria, quan s'hi desenvoluparia la producció de teixits de seda i de cotó, la fabricació d'indianes, la construcció naviliera, i es produiria la dispersió de la seva marineria a totes les mars, singularment en la navegació a Amèrica.

Joaquim Llovet

BIBLIOGRAFIA.

COSTA i OLLER, Francesc. *Mataró al segle XVIII* (Mataró 1988).

LLOVET, Joaquim. *Mataró 1680-1719. El pas de vila a ciutat i a cap de corregiment* (Mataró 1966).

MOLAS i RIBALTA, Pere. *Societat i poder polític a Mataró. 1718-1808* (Mataró 1973).

El conjunt dels Dolors de Santa Maria va ésser construït per la Venerable Congregació de la Mare de Déu dels Dolors, fundada el 18 de desembre de 1693 i activa fins als anys seixanta de l'actual segle.

L'espiritualitat de la Congregació va influir i determinar la construcció i la decoració de la Capella.

LA VENERABLE CONGREGACIÓ DELS DOLORS DE LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA DE MATARÓ

Durant el segle XVII s'estengué per tot Catalunya un moviment religiós propagat per l'orde dels Servents de Maria, que fomentava la devoció a la Mare de Déu dels Dolors. Els Servites foren fundats a Florència en el segle XII i la seva casa a Barcelona era situada a la plaça del Bonsuccés, títol del convent, on es conserva encara una part de l'edifici, amb una bella portalada barroca amb l'escut de l'orde.

Semblantment a d'altres ordes religiosos, els Servites, per tal d'adaptar el seu esperit a la vida secular, fundaren les congregacions posades sempre sota l'advocació de Maria Dolorosa.

Des de l'edat mitjana existien a la parròquia de Santa Maria de Mataró confraries o associacions de fidels que, encara que veneraven un Sant Patró, la seva finalitat principal era una suplència del que ara són els col.legis, sindicats o associacions professionals. En aquest aspecte la seva activitat s'extingí a mig segle passat.

També, i especialment després del Concili de Trento, es fundaren confraries amb finalitat estrictament religiosa, com les del Sagrament i del Roser, inspirades pels dominics, que tingueren una gran implantació a la parròquia, polaritzant la vida religiosa del Mataró dels segles XVI i XVII. Amb tot, algunes d'aquestes confraries, com la de la Soledat, de *nobles i gaudins*, seguien pertanyent a un determinat estament.

La congregació dels Dolors, des dels seus inicis fou oberta a tothom; així ho indica el rètol escrit a la porta de la Capella *congregavit nos in unum Mariae Dolor* que és una paràfrasi de l'*Ubi charitas*, l'himne de la caritat i l'amor.

El *Llibre d'Homes* de la Congregació ens descriu l'erecció amb aquestes paraules: (1)

Dia 18 del mes de Desembre de 1693, fonch fundada la Congregació Venerable de Nostra Santíssima Mare dels Dolors per lo Reverent Doctor Francisco Garrigó, ab facultat del Il.lustríssim y Reverendíssim Senyor Don Emmanuel de Alba, Bisbe de Barcelona, y del Molt Reverent Pare Provincial dels Pares Servitas, y en dit dia prengueren en esta Ciutat de Mataró lo hàbit més de 100 hómens, y després, lo die 22 de dit mes, lo prengueren també més de 100 donas.

El *Llibre de Resolucions* precisa que foren 200 els homes i 126 les dones. (2)

Havent determinat la construcció d'una capella pròpia, la Congregació sol.licità la llicència oportuna al Consell de la Vila, que donà la seva autorització en la sessió del 4 de gener de 1694. Es comprà un terreny tocant a l'església de Santa Maria, propietat del mas Seguí, per escriptura estesa pel notari Bonaventura Vigo el 4 de febrer de 1697, i es posà la primera pedra, beneïda pel rector Ramon Riera, el 16 de maig de 1708.

Inscripció sobre la portalada de la capella

La Capella disposa també de sagristia que, per una escala, comunica amb la sala de juntes, situada sobre d'ella.

No s'ha trobat cap contracte referent a la decoració de la capella i sala de juntes pel pintor Antoni Viladomat, però es creu que va començar a treballar-hi l'any 1722. L'any 1773 es comprà novament un petit tros de terra al mas Seguí que possibilità la comunicació amb l'església parroquial i la construcció de l'escala del cor, situat sobre el vestíbul de la capella. Totes aquestes dades són extretes dels estudis de Marià Ribas i Bertran i de Lluís Ferrer i Clariana (3); la transcripció de les escriptures esmentades es publica a la secció *Documentació* d'aquest número dels *FULLS*.

El principal exercici de devoció que propagaven els Servites era la *Corona Dolorosa*, que consistia en la meditació dels Set Dolors de Maria, resant per cada Dolor un Parenostre i set Avemaries. Com a final es resaven tres Avemaries en memòria de les llàgrimes de Maria i es podia completar la Corona amb el rés de les Lletanies Lauretanes, en què la darrera invocació és *Regina Servorum tuorum.*

El simbolisme de l'espasa clavada en el cor de Maria ve de les paraules que l'evangelista Lluc posa en boca de Simó, en dirigir-se a Maria, en la Presentació de l'infant Jesús al temple: (4)

Mira, aquest és destinat a ser causa que molts caiguin o s'aixequin a Israel i com a senyera que trobarà contradicció -i a tu mateixa una espasa et traspassarà l'ànima- perquè així es descobreixin els pensaments de molts cors.

La meditació dels aspectes dolorosos de la vida de Maria, convertí aquesta espasa en set, número bíblic que significa la plenitud del dolor.

Els episodis que ens proposa la *Corona* són els següents:

I.- .... L'anunci de Simeó
II.- .... La fugida a Egipte
III.- .... La pèrdua de Jesús
IV.- .... El camí del Calvari
V.- .... Maria al peu de la Creu
VI.- .... Jesús en braços de Maria
VII.- .... Sepultura de Jesús

Tots aquests *dolors* corresponen a fets narrats pels evangelistes Mateu, Lluc i Joan (5), amb l'excepció del VIè, que ens presenta Jesús mort a la falda de

I.- L'anunci de Simeó

ELS SET DOLORS DE MARIA

Gravats de la *«Corona»* editada pel P. Prior dels Servites de Barcelona.

Imp: Manuel Texero
Porta Ferrissa
Segle XVIII

IV.- El camí del Calvari

II.- La fugida a Egipte

VI.- Jesús en braços de Maria

V.- Maria al peu de la Creu

III.- La pèrdua de Jesús

Les teles de Viladomat corresponents als set Dolors de Maria estan col.locades per aquest ordre en el retaule de la Capella.

Destaca al centre el VIè Dolor *(La Pietat)* representat també per la imatge vestida.

VII.- Sepultura de Jesús.

Maria. És una representació anomenada també *La Pietat* que, encara que els evangelistes no la descriuen, ha colpit profundament el poble cristià i ha estat reproduïda repetidament pels millors artistes, pintors i escultors. Recordem la cèlebre *Pietà* de Miquel Àngel i, a la Catedral de Barcelona, el portal de La Pietat, amb el timpà de fusta tallada i policromada de l'escultor alemany Michael Locher (1490). D'aquesta època és també la bella taula de Bartolomé Bermejo, procedent del retaule renaixentista de la capella de l'ardiaca Desplà.

Aquest moment tràgic en què Maria rep el cos mort del seu Fill Diví, ha estat per al nostre poble la representació preferida de la Mare de Déu dels Dolors.

La Litúrgia reconegué aquest misteri i el responsori II de les antigues Maitines de la festivitat dels Dolors de Maria té aquest text: *Josep d'Arimatea demanà el cos de Jesús que, baixat de la creu, la Mare rebé en els seus braços. Com la dolorosa sunamita sostingué el fill mort sobre els genolls* (6).

En presentar el dolor de Maria, el veu prefigurat en la dona sunamita, la que havia acollit el profeta Eliseu, que veié morir el seu fill a la falda. Cridat el profeta, acudí a la seva llar i després d'invocar el Senyor tornà l'infant amb vida a la seva mare. Aquest fet prefigura també la Resurrecció del Senyor (7).

Aquesta representació iconogràfica de Maria amb el Fill mort a la falda, s'inicia a Alemanya en el segle XIV; passa a Itàlia i els Servites la propaguen per tot Europa. De la mateixa manera que Maria ens mostra l'infant Jesús a la seva falda, com en un tron, ara ens el presenta, després de mort, consumada la redempció.

Tingué tanta acceptació aquest gest de Maria que la mateixa Trinitat fou representada d'aquesta forma. Així veiem Déu Pare, amb el Fill mort a la falda, en un gravat de Dürer i en unes belles pintures del Greco i de Ribera, actualment al Museu del Prado.

Com a retaule de la Capella, Viladomat pintà set teles representant els Set Dolors de la *Corona*. El VIè Dolor (La Pietat) fou col.locat al centre, en un quadre gran i destacat. Els altres sis, en teles ovalades, tres a cada costat.

La pintura de La Pietat (la Mare de Déu dels Dolors) de Viladomat servia com a teló del cambril on es venera la imatge de la Mare de Déu vestida amb l'hàbit negre dels Servites, hàbit que, en la forma reduïda de l'escapulari, s'imposava als qui entraven a la congregació, una mena de terç orde, o simplement a la confraria, sense les obligacions dels congregants. És del nostre record haver vist també persones que per devoció o per complir alguna prometença, vestien durant un temps l'hàbit negre dels Dolors amb el distintiu del cor amb les set espases.

El papa Urbà VIII havia prohibit de vestir les imatges de Jesús i de Maria amb els hàbits dels ordes religiosos. Els Servites demanaren una excepció a aquesta norma i el nou papa Innocenci X declarà: *El Decret no es refereix a la vostra religió, ja que no sou vosaltres els qui vestiu la Verge amb el vostre hàbit, sinó que aneu vestits amb el mateix vestit de Maria en la seva viduïtat.* (8)

Segons el llibre titulat *Congregante y Siervo perfecto de la Santísima Virgen de los Dolores* del qual la biblioteca del Museu Arxiu té una edició de l'any 1816, *les Congregacions de la Mare de Déu dels Dolors són una Junta d'homes desitjosos d'agradar a Déu, que s'uneixen en caritat un dia de cada setmana en un Oratori, per tal d'exercitar-se en diversos actes de virtut, en obsequi de la Verge Dolorosa, i un altre dia de cada mes per a rebre la Santa Comunió.* (9)

Els càrrecs directius de la Congregació eren els següents: corrector, sots-corrector, prior, dos discrets (un eclesiàstic i l'altre seglar), mestre de novicis, secretari, ajudant del secretari, receptor (tresorer), dos sagristans, dos infermers, dos porters i set consultors.

L'elecció del corrector corresponia al general dels Servites, o al seu vicari, i el càrrec tenia una durada de tres anys, amb possibilitat de reelecció. Els altres càrrecs tenien una durada de dos anys i l'elecció es feia a partir de ternes, presentades el divendres abans de la festivitat de l'Ascensió, amb un cerimonial que preveia tots els detalls. Es resava el *Veni Creator* invocant l'Esperit Sant i, publicades les ternes, sortien de la reunió els proposats. Acte seguit els sagristans recollien les paperetes dels vots, que eren escrutats pel corrector, i s'anomenaven per als càrrecs els qui havien tingut més vots, amb l'excepció del receptor, que el triava la nova Junta. La sessió acabava amb el rés del *Te Deum* i la *Salve*.

El divendres següent, el corrector confirmava en el càrrec els elegits, els donava la benedicció i prenien possessió. El secretari tenia cura d'inscriure en el llibre

Amaritudine plena sum et cor meum moerens. Thr. 1.

CONGREGANTE
Y SIERVO PERFECTO
DE LA
SS.MA VIRGEN
DE LOS DOLORES,
QUE COMPUSO
EL M. R. P. M. FR. LORENZO
Reymundinez, Ex-Provincial del Orden de PP. Servitas, y Corrector de la Venerable Congregacion de la dolorida Madre, fundada en el Convento de la Virgen del Buen-Suceso de dicho Orden.

En esta última Impresion va notablemente emendado y corregido, con aprobacion y licencia del Real Consejo.

DEDICALO EL AUTOR
A LA V. CONGREGACION
Y SALE A EXPENSAS DE ESTA. AÑO 1816.
CON LICENCIA:
Barcelona: Por Juan Dorca Impresor y Librero.

Contraportada i primer full del llibre *Congregante y Siervo Perfecto de la Santísima Virgen de los Dolores.*

els noms dels qui ocupaven els càrrecs i també de fer una tauleta que s'exposava en un lloc públic (10).

El Museu Arxiu conserva molt poca documentació de la Congregació; però existeixen les ternes i les actes de les eleccions efectuades entre els anys 1749 i 1775 (11). El prior, un any era eclesiàstic i el següent seglar; per als altres càrrecs es procurava que, a les ternes, hi haguessin persones dels diversos estaments socials.

Les obligacions dels càrrecs es troben minuciosament descrites en el llibre congregant, abans esmentat. Ens ha cridat especialment l'atenció l'obligació dels ostiaris o porters, que havien de controlar l'assistència dels congregants als actes reglamentaris, de no deixar entrar ningú amb armes; si algú les portava les havien de recollir i custodiar.

En el capítol XIIIè es donen les normes que s'han d'observar en l'Oratori de la congregació. S'ha d'entrar sense cerimònies, no mirant la diferència de les persones, perquè tots són i s'anomenen germans; les espaseses deixaran a la porta i s'ocuparà el lloc que correspongui al càrrec que es tingui. És de notar que aquestes ordinacions regien en una època en la qual el protocol establia diferències segons la classe social de les persones.

La mateixa obra, dóna normes per a la conducta dels congregants, des del matí en despertar-se fins a l'hora d'anar a dormir. Es recomanen com a lectura espiritual les obres de fra Luís de Granada, l'*Exercici de la Perfecció* del pare Rodríguez, la *Introducció a la Vida Devota* de sant Francesc de Sales i també les vides dels sants, tot indicant que moltes accions dels sants *són més per admirar que per imitar*.

Recomana també obres de caritat amb el proïsme, l'exemplaritat amb els fills, l'ajut a pobres i malalts i els sufragis per les ànimes del Purgatori.

Continua el llibre amb la transcripció de les principals devocions del congregant, el *Septenari* als Dolors de Maria i el rés diari de la *Corona Dolorosa*,

amb les Lletanies Lauretanes. Segueixen altres exercicis piadosos i, entre ells, una meditació per a la festivitat de l'Assumpció de Maria al Cel. Aquest Misteri és descrit en la forma tradicional procedent dels apòcrifs *els Apòstols, per una revelació del cel, es trobaren reunits a Jerusalem en el moment del Trànsit de Maria i, al tercer dia, pogueren contemplar com pujava al cel amb cos i ànima, acompanyada de tota la Cort celestial, que cantava himnes i lloances a la seva Reina.* Aquest és el tema iconogràfic de la Sala de Juntes de la Congregació.

El llibre acaba amb el sumari de les gràcies i indulgències concedides per diversos Papes, als qui veneren la Mare de Déu dels Dolors.

La Congregació comunicava a les congregacions establertes en altres poblacions la defunció dels germans, intercanviant els sufragis. La Congregació de Badalona conserva en el seu arxiu algunes d'aquestes cartes, de les quals tenim fotocòpies.

El *Llibre de Resolucions* de la Congregació mataronina indica la llista de les Congregacions que tenen *germandat* pels sufragis, cinquanta-cinc a Catalunya i quatre a la resta de la península, les de Jaén, Granada, Múrcia i Cartagena. En l'Annex I publiquem la llista completa.

La Congregació dels Dolors fou el centre de la vida religiosa a la parròquia en el segle XVIII. El bisbe de Barcelona Diego de Astorga, en la seva visita pastoral del 24 de desembre de 1716, recomanà als clergues la inscripció a la Congregació, cosa que ja es practicava (12).

Revisant les llistes de congregants, hi trobem tots els rectors de Santa Maria, començant pel primer corrector, el Dr. Pau Llorens, i també sacerdots rellevants en la vida de la congregació, com el qui fou corrector, Dr. Salvador Portell, del qual fins a l'any 1936 es conservava a la sagristia de la Capella un retrat atribuït a Viladomat, amb una inscripció destacant les seves virtuts i el zel en la construcció de la Capella. Morí l'any 1727, als 72 anys, i fou sepultat a la cripta.

El retrat que hi ha actualment a la sagristia és del Dr. Llorenç Campllonch i Diviu, l'únic sacerdot que té un elogi en el *Llibre d'Homes*, elogi que transcrivim, *exemplar en virtut y oració y de una paciència i constància molt singulars, fou Corrector 36 anys.* El retrat porta la dedicatòria dels seus nebots, entre els quals hi ha el qui fou també corrector des de 1786 fins a 1806, el reverend Josep Camín i Campllonch.

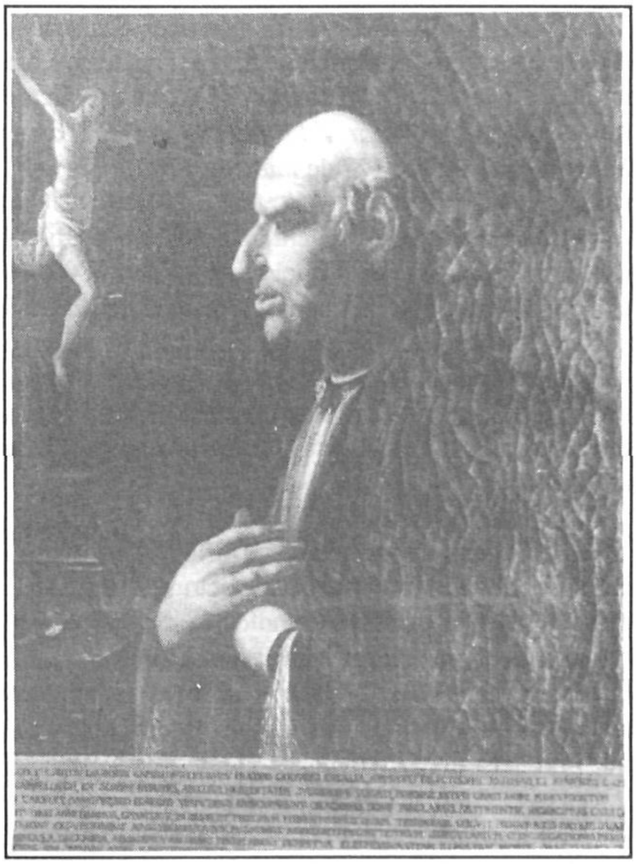

Retrat del Dr. Llorenç Campllonch i Diviu, corrector de la Congregació.

Nebot d'aquest darrer fou el monjo cistercenc, exclaustrat de Poblet l'any 1835, Francesc Camín i Bonet, que fou corrector de 1839 a 1853. Morí del còlera l'any 1854, després d'haver assistit molts moribunds d'aquesta malaltia. Fou el gran restaurador de la vida de la Congregació i de la Capella i ens ha deixat un complet estat de comptes de tot el temps que ocupà el càrrec (13).

Dimití per diferències amb el rector Batllevell, el qual aconseguí del general dels Servites que els correctors de la Congregació fossin per sempre els rectors de Santa Maria (14).

Entre els eclesiàstics destacats, hi trobem el Dr. Jaume Creus, que fou arquebisbe de Tarragona, diversos canonges, religiosos com l'historiador Pare Rius, rector de l'Escola Pia, i el darrer monjo de Sant Cugat que va sobreviure a l'exclaustració fra Felip de Alemany i Gil. També foren congregants el fundador de les monges filipenses, Mn. Marc Castañé i Mn. Manuel Blanch i Puig, autor de la Missa de Glòria de les Santes.

Se'ns fa difícil d'escollir persones destacades d'entre els seglars; citarem únicament el qui té un elogi en el *Llibre d'Homes*, el pescador Josep Castellà, de qui es diu de *exemplar vida morí lo dia de Nostra Senyora dels Dolors* (27 de març de 1780).

En l'esmentat llibre, fent un buidat de les llistes de congregants, des dels inicis fins a l'any 1800, en trobem 1.402. De 453 no tenim indicació de l'ofici o professió, però les dels 949 restants s'indiquen clarament, després del nom i cognom. Aproximadament un 10% dels que no indiquen professió pertanyen a famílies nobles de la ciutat i 42 tenen anteposat el Don al seu nom.

En alguns casos se'ns fa difícil d'establir la classificació ja que d'entre els doctors, llicenciats i estudiants, dels quals no s'indica la disciplina, pot haver-n'hi algun d'estat eclesiàstic. Moltes vegades un mateix ofici és assenyalat amb diferents noms, però en la llista que publiquem en l'annex II fem constar els que porta el Llibre d'Homes.

En la congregació dels Dolors trobem persones de totes les activitats del Mataró del segle XVIII.

En la capella dels Dolors es reunien també els membres del Terç Orde de Sant Francesc i es practicaven les devocions de l'Oratori de Sant Felip Neri. Uns i altres havien ajudat a la construcció de la capella i, per això, els dos sants foren col.locats en unes pintures ovalades a cada costat del Manifestador.

Sant Francesc d'Assís ensenyà els homes a imitar Crist en la seva Humanitat, féu el primer pessebre i els seus seguidors propagaren la devoció del *Via Crucis*, que és un record del camí de Jesús per la Via Dolorosa de Jerusalem, fins al Calvari. S'escollí aquest tema per a la decoració de la Capella.

Però no hi ha representació de la primera Estació (Jesús és condemnat a mort) i tampoc hi són representades les XIIa, XIIIa i XIVa, ja que coincideixen amb els *Dolors* Vè, VIè i VIIè de la *Corona*, pintats com a retaule.

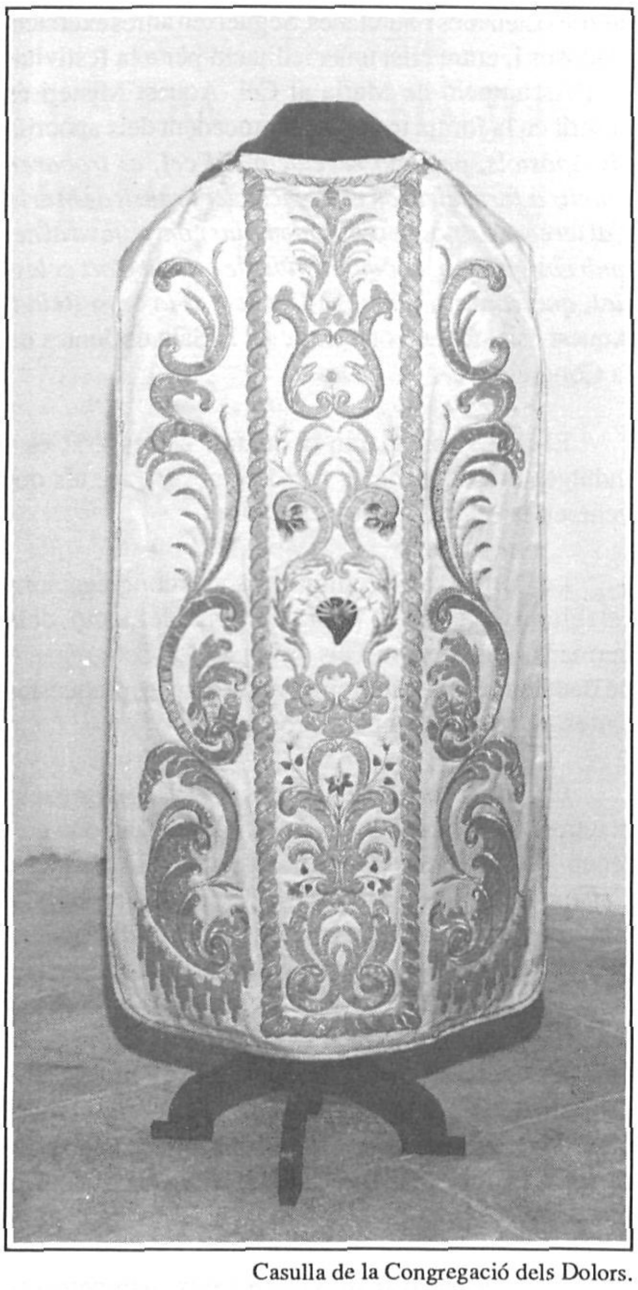

Casulla de la Congregació dels Dolors.

La capella dels Dolors, amb el seu cor, sala de juntes, cripta funerària i la sagristia, amb els ornaments propis, vestits de la Mare de Déu, reliquiari amb miniatures pintades per Viladomat, i la bella custòdia de l'any 1758, forma un conjunt que a més del seu valor artístic, és un testimoni sociològic de la religiositat del segle XVIII.

Rafael Soler i Fonrodona

ANNEX I

Nota de les Congregacions que tenen germandat amb la de Mataró, fundades totes sota la invocació de la Mare de Déu dels Dolors. Del *Llibre de Resolucions* 1749-1775. Museu Arxiu de Santa Maria, Dolors, F11/0001.

1 - Barcelona
2 - Girona
3 - Vic
4 - Solsona
5 - Lleida
6 - Tortosa
7 - La Seu d'Urgell
8 - Balaguer
9 - Cervera
10 - Manresa
11 - Figueres
12 - La Bisbal
13 - Camprodon
14 - Besalú
15 - Castelló d'Empúries
16 - Torroella de Montgrí
17 - Peralada
18 - Palafrugell
19 - Martorell
20 - Sant Hipòlit
21 - Cardona
22 - Berga
23 - Bagà
24 - Torà
25 - Tàrrega
26 - Igualada
27 - Bellpuig
28 - Vilafranca del Penedès
29 - Vilanova de Cubelles
30 - Sitges
31 - Vendrell
32 - Sant Sadurní de Subirats
33 - Caldes de Montbuí
34 - Sabadell
35 - Esparreguera
36 - Arbós
37 - Sanahüja
38 - Valls
39 - Olot
40 - Castellterçol
41 - Granollers
42 - Calaf
43 - Sant Joan de les Abadesses
44 - Badalona
45 - Sta. Coloma de Farners
46 - Ponts
47 - Sant Mateu
48 - Guissona
49 - Reus
50 - Blanes
51 - Oliana
52 - Jaén
53 - Granada
54 - Castelló de Farfanya
55 - Múrcia
56 - Sant Hilari
57 - Tremp
58 - Tarragona
59 - Cartagena

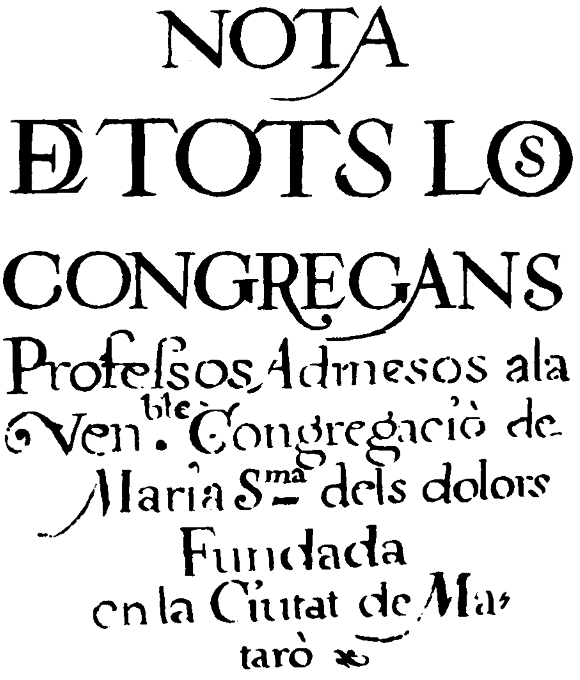
NOTA
DE TOTS LOS
CONGREGANS
Professos Admesos ala
Ven.ble Congregació de
Maria S.ma dels dolors
Fundada
en la Ciutat de Ma-
taró

Portada del *Llibre d'Homes* de la Congregació dels Dolors.

ANNEX II

Ofici o professió dels congregants dels Dolors, des de la fundació l'any 1693 fins al 1800, segons el *Llibre d'Homes* (Museu Arxiu de Santa Maria, Dolors F.11/0002).

Total Congregants	1.402	Fideuer	2
Sense indicar ofici	453	Mestre de cases	18
Eclesiàstic o Religiós	150	Rajoler	2
Doctor	12	Oller	1
Doctor en Medicina	6	Gerrer	1
Estudiant	7	Vidrier	3
Llicenciat	57	Lapidari	1
Militar, Funcionari	36	Fuster	19
Notari	6	Guitarrer	1
Escrivent	2	Serrador	1
Causídic (Procurador)	3	Boter	10
Procurador	2	Cadiraire	1
Corredor d'orella	1	Escultor	4
Regidor	4	Daurador	2
Mestre de Gramàtica	1	Argenter	14
Mestre de Minyons	2	Gravador	1
Negociant	59	Veler	40
Comerciant	5	Velluter	2
Mercader	2	Seder	3
Botiguer	25	Perxer	14
Llibreter	1	Cinter	1
Candeler de cera	7	Passamaner	13
Adroguer	42	Retorcedor	4
Apotecari	17	Puntaire	1
Cirurgià	32	Calceter	1
Perruquer	3	Mitger	17
Cabellayre (Fab. perruques)	1	Aguller	5
Mariner	19	Teixidor	8
Pilot	2	Tintorer	5
Calafat	1	Pintor d'indianes	3
Pescador	16	Capser	2
Volander	1	Estoiger	1
Coraller	1	Assaonador	5
Sastre	49	Blanquer	2
Sabater	37	Ferrer	5
Sombrerer	1	Manyà	8
Espardenyer	7	Serraller	2
Baster	2	Pedrenyaler	2
Esparter	7	Espaser	1
Corder	18	Daguer	3
Pagès	14	Calderer	2
Hortolà	7	Rellotger	1
Bracer	25	Corretger	3
Treballador	1	Músic	2
Carreter	1	Hostaler	1
Traginer	2	Criat	1
Aiguader	1	Escolà Major	2
Forner	5	*Hermano Caputxines*	2
Moliner	1	*Ciego*	2
Semoler	4		

NOTES

1.- Museu Arxiu de Santa Maria (MASM). Dolors F11/0001. *Llibre d'Homes.*

2.- MASM. Dolors F11/0002. *Llibre de Resolucions.*

3.- RIBAS i BERTRAN, Marià. *Origen i fets històrics de Mataró*; p. 139. Mataró, 1934.
FERRER i CLARIANA, Lluís. *Santa Maria de Mataró. La Parròquia, el Temple.* Vol. II, capítol VII. Mataró, 1971.

4.- Lluc 2, 34-35.

5.- Lluc 2, 34-35 i 41-45. Mateu 2, 13-15. Joan 19, 25-27 i 38-42.

6.- *Breviari Romà.* Festivitat dels Dolors de Maria.

7.- II Reis 4, 8-37.

8.- REYMUNDÍNEZ, Fray Lorenzo, ex prov del Orden de PP. Servitas *Congregante i Siervo Perfecto de la Santísima Virgen de los Dolores*, p. 18-19. Barcelona, 1816. Juan Dorca Impresor y Librero.

L'exemplar que existeix a la Biblioteca del Museu Arxiu de Santa Maria fou propietat de Joan de Palau i de Soler, prevere.

9.- REYMUNDÍNEZ, *Op. cit.*, p. 23-24.

10.- REYMUNDÍNEZ, *Op. cit.* Llibre II, Capítols I a XI.

11.- MASM. Dolors F11/0002. *Llibre de Resolucions.*

12.- MASM. *Llibre de Varios Instruments.* Visita del bisbe de Barcelona Diego de Astorga (24 desembre 1716). Fols 60-64.

13.- MASM. Dolors. Comptes del P. Camín.

14.- MASM. Diplomes exposats al Cor de la capella dels Dolors.
BATLLEVELL, Gabriel. *Memoria sobre el estado actual de la Congregación de Ntra. Sra. de los Dolores, erigida en la Parroquial Iglesia de Mataró.* Barcelona, Imp. Herederos Vda. Pla, 1854.

Antoni Viladomat i Manalt és, sens dubte, el pintor més important de la Catalunya del segle XVIII. La seva categoria artística, en relació a la seva època i als seus contemporanis, és examinada tot seguit pel Dr. Santiago Alcolea i Gil, catedràtic de la Universitat de Barcelona, que ha assessorat l'exposició Viladomat inaugurada aquest mes d'octubre al Museu Comarcal del Maresme i al Conjunt dels Dolors de Santa Maria.

CONFIRMACIONS D'UNA REALITAT: ANTONI VILADOMAT I MANALT

L'exposició dedicada al pintor Antoni Viladomat, situada en dos àmbits molt representatius de la ciutat de Mataró, el Conjunt dels Dolors de Santa Maria i el Museu Comarcal del Maresme, encara que no tan completa com els qui, amb entusiasme, han tingut cura d'organitzar-la, és una mostra ben representativa d'aquell gran artista barceloní, vinculat familiarment a Mataró.

Recordem que visqué entre els anys 1676 i 1755 i que pràcticament no sortí dels cercles artístics de la ciutat de Barcelona. Només va poder aprofitar les referències del món exterior que va portar-li el destacat pintor, escenògraf i decorador Ferdinando Galli Bibiena que, accidentalment, hi residí algun temps, entre els anys 1708 i 1711, incorporat a la Cort del Pretendent a la corona d'Espanya, l'arxiduc Carles d'Àustria. Si, a més, tenim present les circumstàncies històriques que durant aquells anys marcaren la vida barcelonina, serà fàcil de comprendre les dificultats que tingueren els artistes del moment, dificultats que foren superades gradualment i progressivament, realitat que queda reflectida en les teles pintades per Antoni Viladomat, que arriba a convertir-se en una mena de símbol representatiu de la Catalunya de la primera meitat del segle XVIII. Una plena identificació entre l'artista i els seus conciutadans, que, de manera ben palesa, reconegueren els seus mèrits i que traslladaren el ressò de la seva admiració a les generacions successives.

Per a aquells avantpassats nostres, la preeminència d'en Viladomat sobre qualsevol pintor barceloní de la seva època era indiscutible i, per a nosaltres, segons el que en coneixem, també ho és; però per establir el nivell veritable de la seva vàlua, cal que intentem de situar-lo dins d'uns horitzons més amplis que els limitats cercles on treballava. És ben clar que no podem orientar aquest intent vers un focus tan destacat com el que estava centrat en la Cort francesa de Versalles durant la primera meitat del segle XVIII. Però sí que podem fer comparacions amb els artistes que treballaven a la Cort del rei Felip V, que encapçala la nova dinastia dels Borbons plenament consolidada al tron d'Espanya després de 1714. Des d'ara Madrid es convertirà en centre de confluència i d'aportacions d'artistes de molt diversa procedència. Deixant de banda arquitectes i escultors, ens centrarem en el grup de pintors encarregats de donar satisfacció a les necessitats pròpies d'un nucli cortesà d'aquella època.

Aquestes necessitats eren d'ordre molt divers, tant pel que fa a l'entorn estricte de la família reial, com pel que fa referència als cercles de la noblesa i dels nivells més alts, eclesiàstics, militars o de l'administració, que l'envoltaven. Podríem, però, agrupar-les en tres sectors bàsics: el retrat, la pintura de caràcter religiós i la que tenia com a finalitat la decoració dels habitatges amb quadres mitològics, paisatges, natures mortes o floreres, etc. Cada un d'aquests

sectors tenia unes exigències particulars i seguia, amb una variada celeritat, camins particulars, que cal analitzar en tot el que correspon a l'assimilació dels corrents europeus d'avantguarda, iniciats particularment a França i a Itàlia.

No seria oportú de plantejar-nos ara la revisió a fons de les modificacions que cada un d'aquells sectors bàsics sofrí en el pas d'un segle a l'altre, en la difícil adaptació dels criteris estilístics que caracteritzen el pensament artístic dels darrers anys del segle XVII, en un país dominat per la dinastia dels Àustria, que cedeixen el pas als corrents arrelats a Versalles, que s'escamparan arreu d'Europa. Tampoc seria suficientment aclaridor, de cara al nostre propòsit de situar l'art de Viladomat en el context de la seva època, de comparar-lo amb les realitzacions de pintors francesos o italians que, formats fora del nostre país, visqueren i treballaren sense integrar-se plenament i per tant sense influir perceptiblement en els artistes del país que els foren contemporanis, o que pertanyien a la generació immediata.

Suposat autoretrat d'Antoni Viladomat. Detall del *Bateig de Sant Francesc* (2on, quadre de la sèrie de Sant Francesc), oli sobre tela conservat al Museu d'Art de Catalunya (Barcelona)

Com ha remarcat A.E. Pérez Sánchez en un estudi recent (1), encara resten per aclarir molts aspectes del panorama pictòric madrileny de la primera meitat del segle XVIII. L'atenció dels estudiosos s'ha dirigit, únicament, cap al que es feia en l'estricte cercle cortesà, oblidant tot el que succeïa a la resta dels nivells socials de la població. Cada dia sembla més clar que durant els primers decennis del segle XVIII, el pensament i els gustos, o les devocions, de les classes superiors, amb la conseqüent traducció artística, quasi no canvien respecte al que es pensava i es feia a l'acabament del segle XVII. No serà fins a mitjan segle XVIII, quan la fundació de l'Acadèmia de San Fernando (1752) permet de substituir els motlles propis del barroc siscentista per criteris acadèmics, madurats al nucli de Versalles, o al dels Farnesio, a Parma.

És aquí, dins d'aquest context, on cal situar Viladomat per tal d'aclarir els límits de la seva vàlua real. Crec que és fàcil de comprovar que a Madrid eren actius tot un seguit de pintors, que tenien a l'abast la contemplació fàcil d'una gran quantitat de quadres, pintats des de més de cent anys abans, per artistes que consideraven, justament, com a força destacats. A més podien relacionar-se amb altres artistes de bon nivell i tenien la possibilitat d'assolir encàrrecs força més atractius que els que podien oferir Barcelona o Mataró, entre els anys 1715 i 1750. Però, malgrat tots aquests avantatges, el baix nivell general justifica que Felip V cridés artistes francesos o italians a la seva cort. Els francesos tenien qualitats molt diverses, però dominaven el gènere del retrat, com ho demostren els pintats per M.A. Houasse, que estigué aquí entre 1715 i 1730, Jean Ranc, entre 1723 i 1735, o Luís M. Van Loo entre 1737 i 1752. Els italians queden a un nivell inferior, encara que amb aportacions interessants realitzades per A. Procaccini o D.M. Sani.

Si deixem de banda els pintors que varen treballar poc després d'haver-se recuperat la pau, podem fixarnos en alguns que són plenament contemporanis del nostre Viladomat. Han estat poc coneguts fins als recents estudis que hem esmentat, però podem esmentar Toribio Àlvarez, actiu entorn de 1730; fra Matias de Irala (1680-1753), que també era un excel.lent gravador; Clemente Rodil, conegut entre 1707 i 1725, o Juan Puche. L'anàlisi de les obres que coneixem, permet de

Sant Joan, Evangelista. Sala de Juntes del Conjunt dels Dolors. Basílica de Santa Maria de Mataró.

considerar-los, sens dubte, com desproveïts dels valors estètics reconeguts a Viladomat. Més atractiva seria la comparació amb les obres d'altres tres pintors, més anomenats, com són Bernardo Germán Llorente (1685-1757), Juan García de Miranda (1677-1749) i Miguel Jacinto Meléndez (1679-1734).

Bernardo Germán Llorente, actiu a Sevilla, és conegut per alguns retrats acceptables i pels seus quadres de caràcter religiós, amb freqüent interpretació del tema de la Divina Pastora, impregnats de potents records de B.E. Murillo. El madrileny Juan García de Miranda, és autor de nombrosos quadres amb temes de la Mare de Déu o de la vida de San Diego de Alcalá. Hem de concedir a Miguel Jacinto Meléndez, objecte d'un bon estudi recent (2), un nivell superior. Pintà nombrosos retrats de la família real espanyola, amb concessions al gust afrancesat de la cort, fins que l'arribada el 1723 del pintor francès Jean Ranc li féu perdre una bona part d'aquest treball. Del 1727 és la sèrie de sis retrats dels membres d'aquella família, el seu conjunt més important, que pintà per a la Reial Llibreria. Després féu retrats d'alguns nobles, en els quals retorna a la tradició de l'escola madrilenya del segle XVII. La resta de la seva producció són pintures religioses per a esglésies o convents, en les quals repeteix molt sovint els models de J. Carreño de Miranda o de M. Cerezo. Quan morí, als 55 anys, deixà, només a nivell d'esbossos (de 0,85 x 1,47 m, avui al Museu del Prado) els que havien d'ésser dos grans quadres, amb temes al.lusius a sant Agustí, per al creuer de l'església madrilenya de San Felipe el Real. Els realitzà a mida definitiva, seguint fidelment aquells esbossos Andrés de la Calleja, que devia ser un deixeble nou.

Ambdues pintures presenten una concepció escenogràfica de l'espai, destacant-hi un primer terme a contrallum, i situant en segon terme l'escena principal, ben il.luminada per una llum teatral i daurada, procedent de la part lateral esquerra. L'estructura és clara i els elements, persones o objectes, que omplen l'espai queden ben diferenciats en la jerarquia de cadascun. A més es coneixen una vintena de composicions seves de caràcter religiós i de tema ben variat, com Anunciacions, escenes marianes o de la Sagrada Família, Immaculades i altres d'hagiografia diversa. El conjunt de l'obra d'aquest pintor resulta ben il.lustratiu de les dues vessants bàsiques que presenta la pintura del focus madrileny fins a mitjan segle XVIII. Si per la banda dels retrats calia emmotllar-se dins d'una moda marcada pels gustos afrancesats de la Cort, per la pintura de caire religiós no hi havia competència d'artistes estrangers i aquí continua la preferència envers els contratipus establerts pels grans mestres actius el segle anterior a Madrid, com M. Cerezo, C. Coello, J. Carreño de Miranda o L. Jordán, encara que, tot sovint, hi traspuï un esperit més delicat i graciós que ja anuncia el que serà característic d'aquest segle XVIII.

La visió del conjunt de l'obra d'aquest grup de pintors confirma l'exactitud del judici crític d'A.R. Mengs, que afirmà que Viladomat era el millor pintor de l'Espanya del seu temps. Aquells pintors poden presentar quadres de major vistositat, d'una riquesa cromàtica, derivada en bona part de la qualitat superior dels colors que usaven en els seus treballs, però d'entre tots ells no n'hi ha cap que pugui presentar la riquesa de solucions i la potència creadora demostrada per Viladomat en tants i tants quadres, i molt particularment en les dues sèries fonamentals, la de Sant Francesc, al Museu d'Art de Catalunya, i el Conjunt dels Dolors, a Santa Maria de Mataró. Per sobre de la limitació de mitjans materials que ambdues palesen, queda ben clara la capacitat de donar vida amb la pintura als sentiments dels seus contemporanis.

Si la força d'atracció del focus artesà, progressivament incrementada, no va afavorir el desenvolupament d'una personalitat local equiparable

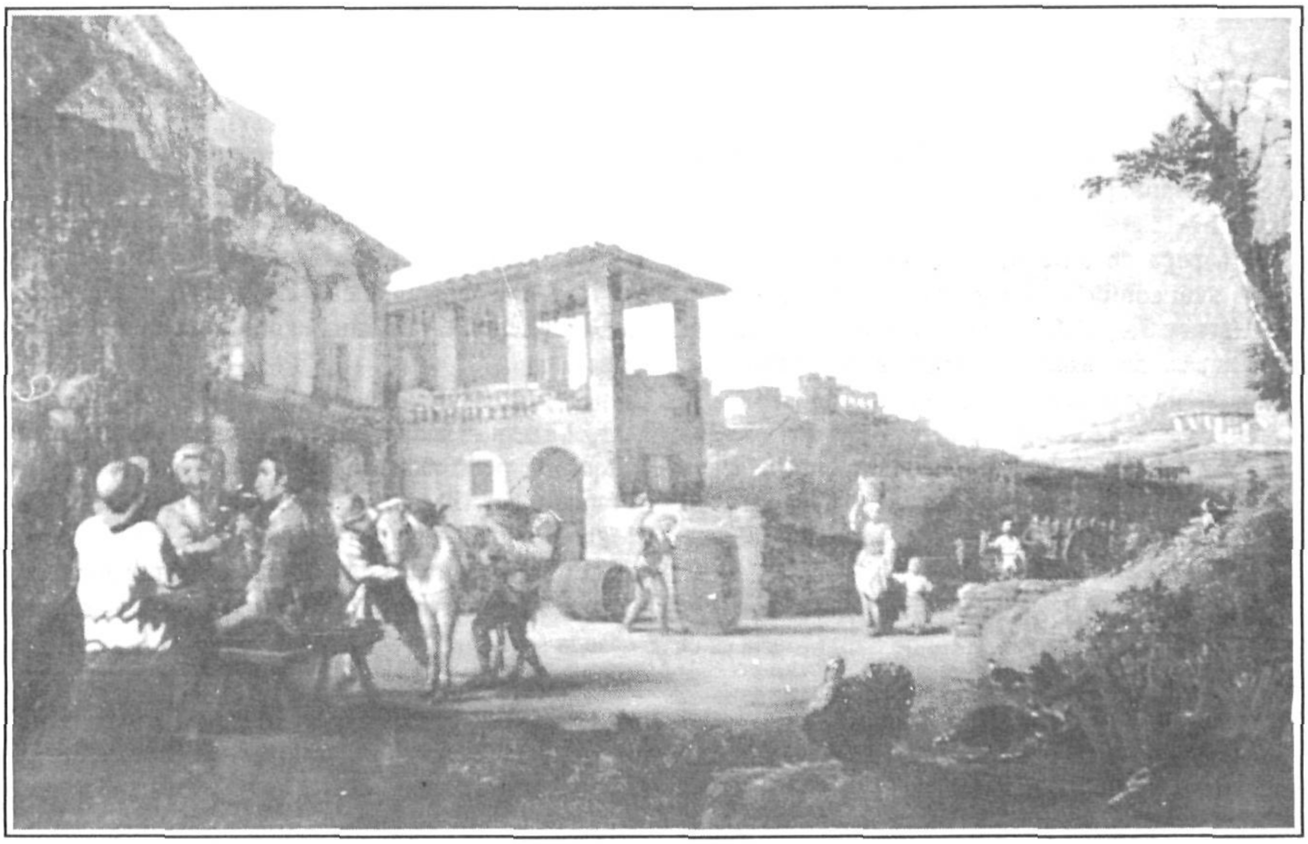

La Tardor, oli sobre tela d'Antoni Viladomat i Manalt, conservat al Museu d'Art de Catalunya (Barcelona).

a la d'Antoni Viladomat, era ben difícil que això pogués succeir a qualsevol altre centre artístic peninsular. Cal recordar que València i particularment Sevilla, havien assolit nivells de qualitat ben destacables el segle anterior; però només en quedava el record llunyà i, de fet, els llocs capdavanters que havien ocupat no els recuperarien. Foren superats per la dualitat representada per Barcelona i per Madrid, que animarà el panorama artístic peninsular els propers segles XIX i XX.

Santiago Alcolea i Gil

NOTES.

1.- PÉREZ SÁNCHEZ, A.E. Algunos pintores «rezagados» en el Madrid de Felipe X. Archivo Español de Arte, núm. 231 (1985), p. 209-229.

2.- SANTIAGO PÁEZ, E.M. Miguel Jacinto Meléndez, pintor de Felipe V. Museo de Bellas Artes de Asturias. Oviedo, 1989.

DOCUMENTACIÓ

El terreny on va edificar-se el conjunt dels Dolors, de Santa Maria, pertanyia al Mas Seguí.

La peça de terra del Mas incloïa, a l'origen, l'espai avui comprès entre el carrer de Beata Maria i l'església de Santa Maria, des del Fossar Xic fins a la primera casa de l'esmentat carrer, amb l'exclusió de les cases que avui ocupa el restaurant Can Laru.

La masia, de tres cóssos, llindava i tenia la façana principal de cara al carrer de Beata Maria, dit abans *de la Mare de Déu* o de *Sant Simó*, i després també alguna vegada carrer *dels Dolors*.

L'estatge del Museu Arxiu de Santa Maria és el cós central d'aquella masia.

La família Seguí era titular del Mas des de l'any 1496 per establiment fet per Garcia Gonzàlez, clergue, obtentor del Benefici de Sant Esteve, instituït en l'altar sota aquesta invocació a l'església de Santa Maria. L'obtentor del Benefici de Sant Esteve tenia el mas en alou i senyoria del Capítol de Canonges de la Catedral de Barcelona i per la Casa de Caritat d'aquest Capítol, com a titulars de la Capellania Major de Santa Maria de Mataró.

El 14 de febrer de 1697, Pau Seguí, cirurgià, va vendre a la Congregació dels Dolors la peça de terra de la capella. El seu fill, Pau Seguí, procurador, "causídic" en llenguatge de l'època, el 7 de març de 1733 vengué igualment a la Congregació l'espai de terra que ocupa l'escala del cor.

Amb aquestes vendes la propietat dels Seguí quedà concretada només a la masia. Mort Pau Seguí, la masia fou venuda a l'encant l'any 1746, per renúncia de Jordi Seguí, fill de Pau Seguí, i fraccionada en tres cases de cós.

La central, avui estatge del Museu Arxiu, va ésser adquirida per Francesc Tor, doctor en medicina, i Francesc Tor, fill seu, escultor, actiu a Mataró i a Santa Maria durant la segona meitat del segle XVIII, encara que dissortadament la seva obra es va perdre durant els fets de 1936. Les obres que feren els Tor donaren a la casa la seva imatge actual.

El cós lateral dret (avui carrer Beata Maria núm. 5) va ésser durant un temps propietat de la Congregació dels Dolors.

Totes les dades del mas Seguí han estat investigades per Joaquim Aguilar, a qui devem les referències, així com també la localització de les dues escriptures que tot seguit transcrivim, esmentades per Marià Ribas i Bertran i Lluís Ferrer i Clariana.

Les transcripcions són obra de Roser Salicrú i Lluch i de Manuel Salicrú i Puig, que pel que fa referència a l'idioma català han respectat el llenguatge original i només han introduït l'accentuació i petites correccions ortogràfiques.

ESCRIPTURA DE LA PEÇA DE TERRA DE LA CAPELLA

Arxiu de la Corona d'Aragó
Protocols Notarials de Mataró
Sèrie Mt (Mataró) 407
Notari Bonaventura Vigo (esborrany)

Die 14 febrer 1697. Mataró.

Lo senyor Pau Seguí, chirurgià de Mataró, bisbat de Barcelona, la senyora Dorotea, cònjuges, y Pau Seguí, scribent, de dits cònjuges fill, per a subvenir a sas necessitats etc., de grat etc., venen y per títol de venda concedeixen a la Venerable Congregació dels Servents de Maria Sanctíssima de la vila de Mataró, y per ella, als reverents doctor Pau Llorens, prevere y rector de la iglésia parrochial de Sancta Maria de dita vila de Mataró, corrector de dita Venerable Congregació, al doctor Joseph Tria, prevere, vice-corrector, y al doctor Salvador Portell, prevere, prior de dita Venerable Congregació, y dits noms respectivament al noble senyor don Magí de Vilallonga y Saportella y Joan Pau Gassia, presents, en virtut de la facultat de dits senyors donada per dita Venerable Congregació, donada y concedida lo die present, ab deliberació etc., feta en poder del notari devall scrit etc., tot aquell tros de terra hort, contenint en sí, des de las parets de la iglésia parrochial de dita vila fins a las parets

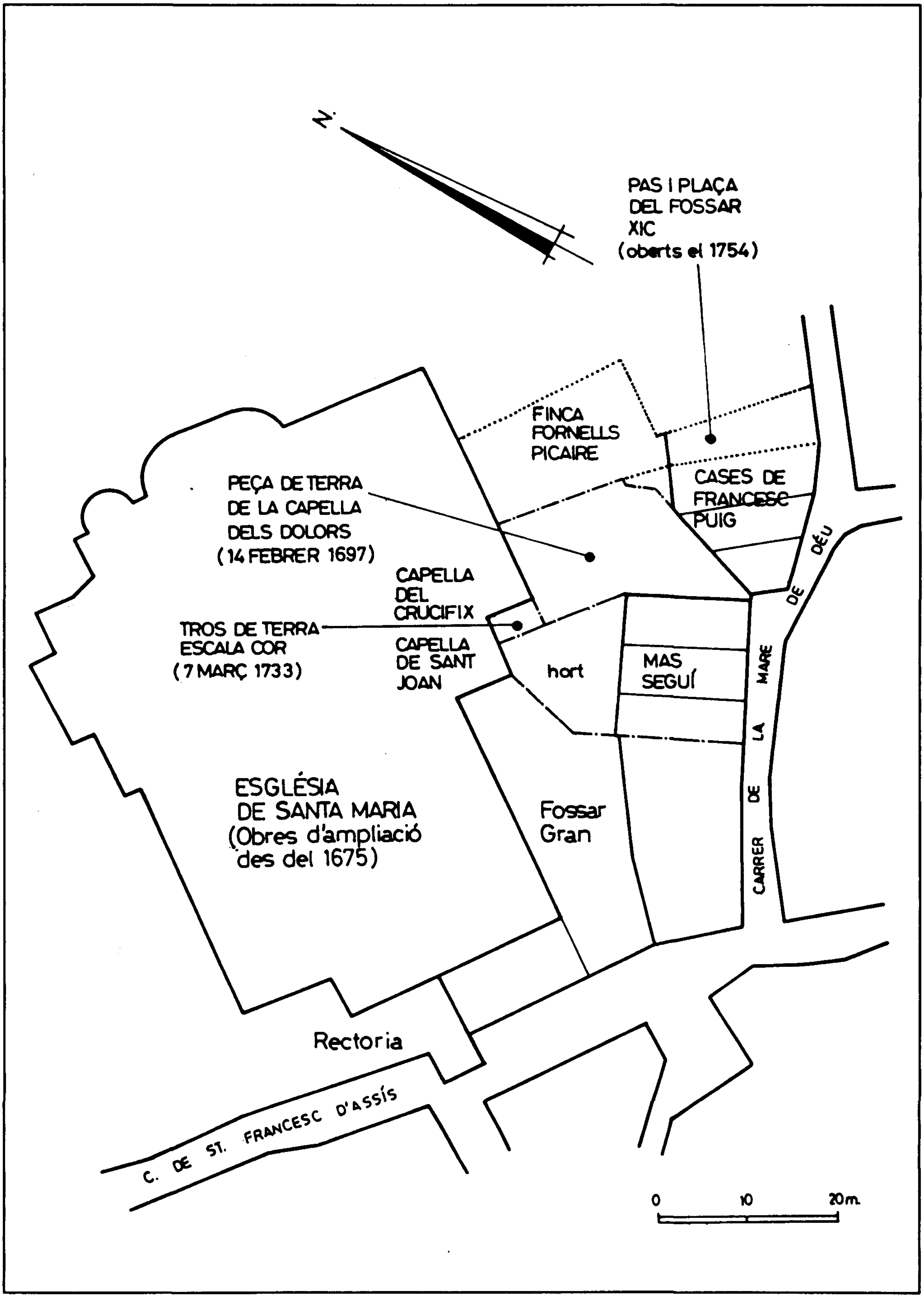
N
PAS I PLAÇA
DEL FOSSAR
XIC
(oberts el 1754)
FINCA
FORNELLS
PICAIRE
CASES DE
FRANCESC
PUIG
PEÇA DE TERRA
DE LA CAPELLA
DELS DOLORS
(14 FEBRER 1697)
CAPELLA
DEL
CRUCIFIX
TROS DE TERRA
ESCALA COR
(7 MARÇ 1733)
CAPELLA
DE SANT
JOAN
hort
MAS
SEGUÍ
ESGLÉSIA
DE SANTA MARIA
(Obres d'ampliació
des del 1675)
Fossar
Gran
CARRER DE LA MARE DE DÉU
Rectoria
C. DE ST. FRANCESC D'ASSÍS
0 10 20m.

de la casa del quondam Francesch Puig, sabater, y fins al carrer dit de la Mare Déu, altrament de Sant Simon, y fins a las parets de la casa de dits senyors venedors, mitjensant un portalet de amplària de 4 palms, lo qual és al dit carrer que vuy se troba paredat, y termena a sol eixent ab possessió de la senyora Maria Fornells y Picayre, muller de Bonaventura Picayre, pintor, a mitg dia part ab dita Fornells, part ab casa dels hereus de dit Francesc Puig y part ab lo dit carrer, a sol post ab las parets de dita casa de dits venedors, sò és, fins al mitg del llum de una finestra gran, de pedra de Montjuhich, que és a una cambra en lo primer sostre que mira a sol eixent, y de dita finestra en amunt ab lo restant hort de dits venedors, apartant del cantó de dita casa que mira a tremuntana tres palms, segons las estacas se troban plantadas lo die present per diferenciar la casa venuda, y a tremuntana ab restant hort de dits venedors, sò és, un recó se troba tras la capella de Sant Joan, de tinguda de llargària des del cantó de las parets del *crusero* en amunt, fins tras las parets de la capella de Sant Joan, que seran alguns tretze palms poch etc.

Lo qual tros de terra, juntament ab la casa y restant del hort, se té en alou y directa senyoria del reverent obtenint lo benefici sots invocació de Sant Esteve, en lo altar sots dita invocació, y en la dita iglésia parrochial instituït y fundat, sots la prestació de quoranta sous, pagadors tots anys lo die de Nadal (1), lo qual cens prometen pagar dits senyors venedors sens danys etc., los specta, sò és, al dit senyor Pau Seguí, major de dies, com a fill y hereu universal del quondam Joan Seguí, son pare, etc., per aquell instituït ab son testament fet en poder etc., die etc., y prometé starne de evicció (2) y al dit pertanyia y spectava com a fill y hereu universal del quondam Seguí, son pare, etc., *salvis* etc.

Lo preu de la present venda són quatre-centes lliures barcelonesas. En cas la present venda valgués més, o pogués valer més, ne fan dació etc., y per fer tenir y valer aquella, ne obligan tots y sengles béns seus y de quiscun de ells a soles llargament, ab totas obligacions y renunciacions llargament y ab jurament, en virtut del qual lo dit Pau Seguí, menor, assereix ésser menor de vint-y-sinch anys, major de 18 anys, per sò renuncia ab benefici de menor edat etc., sots los pactes y condicions següents: *Et primo, cum pacto* que dits senyors compradors prometen que, tancadas la finestra y reixach que són a la part del sol eixent, las degan fabricar y tornar a la part de tremuntana, en lo mateix modo y manera se troban lo die present, ab pacte que dits senyors venedors prometen espallar las parets de la necessària, y que dits compradors ho degan tornar adobar la paret conforme deu estar. *Item*, dits senyors venedors prometen donar carragament franch des de la finestra de sol eixent fins al carrer, a nont entén fabricar la sacristia per dita capella. Y així, ab dits pactes etc., prometen etc., llargament etc.

Item, àpoca de dit preu rebut, sò és, 200 lliures en diner comptant y las restants 200 lliures se ratenen en son poder (3), pagant de aquellas, a for de censal mort etc., fins a solució de aquellas etc.

Testes sunt Jerònim Mercader y Joseph Sala.

1.- *Nota marginal, sense reclam.* Jaume Salvador, prevere, als 20 de desembre 1652.

2.- y prometé star-ne de evicció *al marge*.

3.- sò és, 200 lliures en diner comptant y las restants 200 lliures se ratenen en son poder, *al marge*.

ESCRIPTURA DEL TROS DE TERRA QUE OCUPA L'ESCALA DEL COR

Arxiu de la Corona d'Aragó
Protocols Notarials de Mataró
Sèrie Mat. 593
Foli 46
Notari Salvador Mataró

7 març 1733

Pau Seguí, causídic, ciutadà de Mataró, ven al doctor Francesc Llauder, prevere i rector de l'església parroquial de la ciutat de Mataró, i corrector de la Congregació dels Dolors de la dita església, comprador en nom i per l'obra de la capella de l'anomenada Congregació, una peça de terra d'amplada de 16 pams, des de la paret del Sant Crucifix fins a l'angle de la paret de la Congregació, i de longitud de 22 pams, des de la paret de la Congregació fins a la paret de Sant Joan.

Pau Seguí separa aquesta terra de l'hort de casa seva, al carrer anomenat de la Mare de Déu.

La terra, juntament amb la resta de la casa i hort que queda en poder del venedor, la té pel benefici de Sant Esteve, fundat a l'església, i pel seu beneficiat, sota domini i alou d'aquest, pagant un cens anual de 2 lliures, que Pau Seguí promet seguir pagant.

La terra limita a orient amb la paret de la capella del Sant Crucifix, a llevant amb la paret de la capella de la Congregació, a occident amb la part restant de l'hort del venedor, i al nord amb la paret de la capella de Sant Joan.

La venda es fa sota condició que, si la Congregació necessita prendre llum de l'hort d'en Seguí, pugui fer-ho, però a la major alçada possible, perquè els Seguí no puguin ser vistos, i posant-hi una reixa, i amb les despeses de conducció d'aigües a càrrec de la Congregació.

El preu de la venda és de 72 lliures i 16 sous de Barcelona.

Actuen com a testimonis Gaspar Portell, prevere, i Esteve Roca, estudiant, residents a Mataró.

Segueix àpoca, signada per Pau Seguí al doctor Francesc Llauder per 72 lliures, preu de la venda de la peça de terra.

Segueix la signatura de Manuel Lleotart, prevere, beneficiat de Sant Esteve, que accepta la venda el 10 de setembre de 1735, actuant com a testimonis Gaspar Portell, prevere, i Francesc Puig, causídic, residents a Mataró.

Die .VII. mensis martii anno a nativitate Domini .MDCCXXXIII.

In Dei nomine etc.

Ego Paulus Seguí, causidicus, civis Mataronis, Barchinonensis diocesis, pro expeditione aliquorum negotiorum meorum in praesentiarum mihi valde ocurrentium quibus aliter etc., gratis etc., per me et meos etc., vendo etc. vobis Discretum Reverendo Domini Doctori Francisco Llauder, presbitero et Rectori Ecclesia Parrochialis praesentis civitatis Mataronis ac Correctori Venerabilis Congregationis Beatissimae semperque Virginis Mariae Dolorum eiusdem Ecclesiae, ementi et acquirenti nomine et ad opus capellae Congregationis praedictae, hic praesenti, et successoribus in dicta Congregatione perpetuo, totum illud frustrum terrae continentem in se latitudinis sexdecim palmorum, quod est a pariate Sancti Crucifixi usque ad angulum pariatis dictae Congregationis, et longitudinis viginti duorum palmorum, quod est a pariate praelibata Congregationis usque ad pariatem Sancti Ioannis, quod divido et separo ad horto domus meae quam ego talis in praesentem habeo et possideo in praesenti civitate Mataronis in vico vulgo dicto *de la Mare de Déu*.

Et tenetur dictum frustrum terrae unacum residuo dictis domus et horti penes me remanente (ut asseritur) per Beneficium sub invocatione Sancti Stephani in dicta Parrochiali Ecclesiae Mataronis institutum et fundatum seu per eius Reverendum Dominum Beneficiatum nomine eiusdem et sub dominio et alodio illius ad censum duarum librarum annis singulis certo termino solvendarum, quem censum exsolvo et exsolvere promitto absque damono et missione dictae Congregationis.

Et terminatur dictum frustrum terrae ab oriente cum pariate capellae Sancti Crucifixi, a meridie cum pariate dictae capellae Congregationis, ab occidente cum residuo dicti horti penes me remenante, et a circio cum pariate capellae Sancti Ioannis. Et pertinet et spectat etc.

Hanc autem venditionem etc., sicut melius etc., cum pacto tamen et conditione infrascripto et sequenti, videlicet qua *si serà necessari a la congregació lo pèndrer llum y claror del hort de dit Seguí, los sie lícit en aquella major alsada que sie possible, perquè no sien vistos los de casa Seguí, y fent reixa, havent-se de conduhir las ayguas a gastos propris de dita Congregació*. Et sic cum dicto pacto etc., extraho praedicta etc., eademque etc., ad habendum etc., promittens tradere vobis posessionem etc., et in ea etc., vel vos etc., ego enim etc., praeterea cedo vobis omnia iura etc., quibus iuribus etc., facio et constituo etc., salvis etc., et salvo in quem laudimio etc.

Pretium vero praedictorum quae cum praesenti vobis vendo est septuaginta duae librae et sexdecim solidorum monetae Barchinone. Et ideo renuntiando etc., dono vobis etc., insuper convenio et bona fide promitto vobis et vestris in his successoribus quod praedicta quae vobis vendo faciam vos et vestros et quos volueritis habere etc., quodque tenebor vobis et vestris semper de firma et legali evictione et legitima deffentione eorundem in omni et quocunque casu cogitato vel incogitatom fortuyto vel infortuyto, quomodocunque et qualitercunque contingenti et evanienti tam in iure quam in facto et de restitutione omnium et singularum missionum etc., super quibus etc., credatur etc. Et pro his complendis etc., obligo vobis et vestris in his successoribus omnia et singula bona mea mobilia etc. Renuntians omni et cuicunque legi et iuri etc., legique generalem renuntiationem prohibenti etc., et ut praedicta etc., iuro etc., haec igitur etc.

Actum Matarone etc.

Testes sunt Reverendus Doctor Gaspar Portell, presbiter, et Stephanus Roca, studens, Matarone residentes.

Item alio instrumento: Ego dictus Paulus Seguí, venditor praedictus, firmo apocham vobis dicto Discretum Reverendo Domino Doctori Francisco Llauder, dicto correctoriis, nomine emptori praefato, de dictis septuaginta duabus libris barchinonensibus quae sunt pretium venditionis dicti frustri terrae per me vobis supra factae, habitis et receptis a vobis in pecunia numerata realiter et de facto in notarium et testium infrascriptorum praesentia in quorum etc.

Testes sunt praedicti.

Sig+num Reverendi Doctori Emanuelis Lleotart, presbiteri obtinentis Beneficium sub invocatione Sancti Stephani in Ecclesia Parrochiali praesentis civitatis et in altari eiusdem invocationis institutum et fundatum, qui dicto nomine praedicta dominii ratione firmavit et laudavit, iuribus tamen suis et successorum in dicto beneficio censibus et laudemiis forsan debitis et non solutis in omnibus et per omnia semper salvis, quam firmam fecit Matarone, Barchinonensis diocesis, apud me, Salvatorem Mataró, notarium publicum Mataronis infrascriptum, decima die mensis septembris anno a Nativitate. Domini millesimo septingentesimo trigesimo quinto.

Praesentibus pro testibus dicto Reverendo Doctore Gaspare Portell, presbitero, et Francisco Puig et Català, causidico, Matarone residentibus.

DOCUMENTACIÓ MEDIEVAL

1294, VI, 6 (1)

Establiment (2) d'unes cases amb honor i quintana, atorgat per Berenguer Llull i esposa Suau, de la parròquia de Sant Andreu de Llavaneres, a favor d'Arnau Berenguer i esposa Elisenda, a cens de deu sous de moneda barcelonesa de tern a pagar anualment per Nadal. L'entrada és de 80 sous. Signen Berenguer i Suau. Testimonien Guillem Amat, Ponç Malhivern i Guillem de Tria. Notari: Guillem Ahemar, públic per tot el terme del castell de Montpalau.

ACB, 1-1-732. 261 x 186 mm.

Sit notum cunctis (3) quod ego, Berengarius Lul, parrochie Sancti Andree de Lavaneriis et uxor eius Suavis, per nos et omnes nostros presentes et futuros (4), gratis et ex certa sciencia (5), damus et stabilimus (6) tibi, Arnaldo Berengarii de dicta parrochia et uxori tue Elicsendi et vestris et cui volueritis (7), illas nostras domos totus integras cum honore et quintana que ibi est, sicut terminata est et fixurata (8); damus et stabilimus vobis et vestris et cui volueritis cum exitibus et ingressibus suis et cum omnibus arboribus et plantis diversorum generum que ibi sunt et decetero erunt, simul cum universis augmentis et melioramentis ibi factis et faciendis, ac cum omnibus suis proprietatibus et integratibus et cum omnibus in se habentibus dictis domibus et honori et quintane pertinentibus aut aliquo modo pertinere debentibus (9).

Hoc tamen facimus salvo iure et dominio nostro (10) et nostrorum in omnibus quibus vos et vestri facietis de censu annuatim in festo Natalis Domini decem solidos barchinonenses monete de terno pro toto dicto stabilimento (11). Nullum vero alium censum nec agrarium seu usaticum nobis nec nostris nec alicui persone pro dicto stabilimento vos nec vestri unquam teneamini facere nec dare, nisi tamen dictis X solidos (12).

Dando etiam et concedendo vobis et vestris in dictis domibus operari vel alibi de abisso usque ad nubes ad omnem vestram voluntatem (13). Pro quibus domibus nunquam vos nec vestri a modo nobis nec nostris teneamini facere personas nec aliquo servicium forciaticum (14).

Propterea, promitimus vobis et vestris pro bonam et firmam stipulationem, totum dictum stabilimentum vos et vestris facere, tenere est habere, possidere, expletare in pace et quiete, et esse ibi et ius garentes et deffendentes contra cuncta persona (15), obligando ius vobis et vestris omnia bona nostra, mobilia et inmobilia, habita et habenda ubique, sicut omni melius et utilis dici potest vel intelligi, ad vestrum bonum intellectum et comodum et ad omnem vestram vestrarumque voluntatem ibi et inde perpetuo faciendam (16).

Pro hoc vero stabilimento recepimus a vobis pro intrata LXXX solidos predicte monete, de quibus sumus a vobis bene paccati et contenti ad nostram voluntatem (17). Renunciando omni excepcioni peccunie non recepte (18).

Et certum quod totum dictum stabilimentus tenemus per dominam Guillelma de Moncada et Illustrissimi Petri viri eius (19).

Actum est hoc VIII idus iunii, anno Domini M°.CC°.XC°. quarto (20). Sig+num Berengarii Lul. Sig+num Suavis uxoris eius, qui nos predicti firmamus hoc et laudamus (21). Testes autem huius rei sunt Guillelmus Amati, Poncius Maliverni et Guillelmus de Trilea (22). Sig+num Guillelmi Ahemarii, publici notarii termini castri de Monte Palacio, qui hoc scripsit, die et anno quo supra (23).

NOTES.

1.- 1294, les darreries del dos-cents. A la introducció que encapçalava els documents anteriors -vegeu *Fulls*, núm. 36, p. 37- indicàvem que el salt cronològic de gairebé un segle era un aspecte important a tenir a compte. Insistirem en aquest aspecte, car en certa manera l'impuls de la societat medieval, que arrenca al tombant del l'any mil, arriba a un punt de saturació a finals del segle XIII, i no solament a Catalunya, sinó que és general a tot l'Occident europeu. Els historiadors de l'economia empren una terminologia específica per a diferenciar ambdues etapes: una fase A, de creixement i expansió -palesa en la demografia, economia, política, urbanització, roturació de noves terres, etc.- (la dels segles centrals de l'edat mitjana); contraposada a una fase B, de depressió econòmica, reflectida amb el terme de crisi -demogràfica, econòmica, política-, pròpia i caracteritzant del que anomenem baixa medievalitat.

Pel que fa al Maresme, la situació presenta en pla microhistòric les tendències del període. D'una banda, la documentació es fa més abundant i sembla que ofereixi un espill de vitalitat poc present en èpoques més llunyanes. La terra s'estableix i es subestableix constantment, això ens indica que la població ha crescut i que l'ànsia de sòl de conreu mou interessos i necessitats. Alhora, les parcel.les són cada vegada més de menors dimensions -no documentem alous d'importància, com podíem constatar a la mateixa zona amb anterioritat (vegeu, per exemple, la definició d'alous del 1083, *Fulls* núm. 31, p. 36-40)-. D'altra banda, la propietat es troba molt més jerarquitzada, dins d'un entramat social que segueix una gradació de dominis, com veurem en l'anàlisi del document que ens ocupa.

2.- L'escriptura que estudiem és un establiment. Malgrat ser datat a la fi del segle XIII, no es tracta d'un establiment emfitèutic, car el mot emfiteusi no apareix, ni l'esment a la fadiga i al lluïsme -aquests elements, els considerarem més endavant, quan la mateixa documentació ens els faci presents-. De tota manera, definirem establiment com a concessió d'un immoble, en la qual el senyor o estabilient es desprèn del domini útil, que cedeix al camperol, reservant-se el domini directe.

Les relacions contractuals que sovintegen més a la documentació maresmenca dels segles X-XI són els establiments i les vendes. La cessió de terres *ad meliorandum* pel sistema emfitèutic havia donat molt bons resultats en el Baix Imperi, i torna a ser una solució des de la reconquesta. Aquests establiments en els documents reben el nom de donació, que com en els vells formularis anteriors a la penetració del dret comú serveix per designar sovint tot allò que implica el lliurament d'una finca, encara que sigui per venda o per un altre acte lucratiu. Les *cartae precariae* al segle XI són el títol constitutiu de la col.locació de la terra o mas a un rústec: amb aquests contractes el pagès s'obligava a un cert nombre de censos al senyor a canvi del domini útil de la terra o de la «cosa» establerta. Tanmateix, la possessió d'aquest domini, que vindrà a ser més tard de caràcter vitalici i hereditari, al segle XI titubeja encara entre d'altres condicions, com l'usdefruit en vida, amb l'obligació de retornar el bé a la mort de l'establert; o establiments per un nombre concret d'anys; i també donacions -sobretot les anomenades *ad complantandum*- que són susceptibles de convertir una part de la terra en alou per al camperol.

A les darreries del segle XII, els establiments del Maresme vénen definits pel verb donar, encara que a d'altres regions de la Catalunya Vella es substitueix aquesta nomenclatura des dels mateixos anys fins gairebé mitjan XIII. A continuació, tal com el nostre document mostra, l'enunciació del negoci jurídic empra conjuntament donació i establiment, donar i establir, que, al cap i a la fi, vénen a significar la mateixa cosa.

3.- *Sit notum cunctis*: el contracte comença amb la salutació habitual (sigui conegut per a tothom).

4.- Els atorgants són Berenguer Llull, parroquià de Sant Andreu de Llavaneres, i la seva esposa Suau, els quals actuen per ells i per tots els seus, presents i futurs. És comú que a la documentació del dos-cents i dels segles posteriors apareguin marit i muller negociant conjuntament, fet que no és tan usual en actes redactades a l'alta edat mitjana. La nostra interpretació d'aquest aspecte, que en una primera lectura podria suggerir-nos una major importància concedida a la dona dins l'àmbit domèstic, s'allunya notablement d'aquesta. Tot al contrari. Si als segles X i XI no és difícil trobar transaccions efectuades per dones -amb títol de *feminas*, evidentment-, més endavant aquestes, tot i poder ésser pubilles i, per tant, senyores i propietàries de llurs béns, signen sempre les escriptures acompanyades del marit o, o en el seu defecte, d'un procurador. Ens inclinem a pensar que no es revaloritza el rol de la dona, sinó que es concedeix cada vegada amb major força un paper predominant a la cèl.lula familiar, representada en aquest cas pel matrimoni, però que podem trobar en d'altres documents juntament amb un o diversos fills.

5.- *gratis et ex certa sciencia*: de grat i amb ple coneixement.

6.- *damus et stabilimus*: donem i establim. Remarquem de nou el que ja s'ha dit més amunt -vegeu nota 2-, la sinonímia entre donació i establiment.

7.- Els beneficiaris són Arnau Berenguer i esposa Elisenda, de la mateixa parròquia. Pel que fa a la parella conjugal, repetiríem el que ja s'ha comentat en la nota 4.

8.- La cosa establerta són cases, amb un honor i quintana, a la mateixa parròquia, termenats i limitats. L'honor és sinònim d'immoble o finca, tant rústica com urbana. Aquesta terminologia, recollida als Usatges, a les Constitucions de Catalunya i en ordinacions i en reculls consuetudinaris, ha perdut en escriptures públiques i títols de propietat, i àdhuc en mencions de l'actual registre de la propietat, com a ròssec de les titulacions antigues. Pel que fa a la documentació coetània dels castells de Mataró i Burriac-Vilassar, les terres vénen citades pels termes d'honor i de tinença, que entenem com una parcel.lació del primer.

La quintana és un tros de terra, tancat amb paret, al voltant d'una casa de pagès. Fixem-nos que el document ressalta el fet d'estar, cases, honor i quintana, convenientment limitats. Això respon a la seguretat exigida pel camperol de saber amb la quantitat de sòl que serà del seu domini útil, sense possibles conflictes a causa de confusions de propietat. Endemés, ens acosta al caràcter individualista de les gents de l'Europa mediterrània, més afeccionats als camps closos que als terrenys comunals -els *open fields*- dels conreadors nord-europeus.

9.- Els estableixen amb entrades i eixides, amb arbres i plantes diverses, amb tots els augments i milloraments que allí es facin, amb totes les propietats que a les dites cases, honor i quintana pertanyen i pertanyeran.

10.- Això, ho fan salvant llur dret i domini. Cal assenyalar que el concepte de propietat a l'edat mitjana no era el mateix del que tenim avui dia. Com hem vist abans -vegeu nota 2-, el senyor en establir el camperol li cedia el domini útil o usdefruit del bé immoble. El domini, doncs, es trobava igualment jerarquitzat: l'anomenat eminent era el del senyor que gaudia el bé en alou o feu -en el nostre cas, com veurem després, Guillema de Montcada-; el domini directe que era el que tenia el vassall -aquí Berenguer Llull-; i el domini útil, o sigui el del pagès que conreava la terra -Arnau Berenguer-.

11.- L'establiment comporta el pagament anual d'un cens de deu sous de moneda barcelonesa de tern, cada Nadal. Si fem memòria, als documents de les darreries del segle XII, les monedes citades eren diners de Barcelona i morabetins -vegeu *Fulls* núm. 34, p. 48-56-. Ara, en canvi, ens apareixen sous de moneda barcelonesa de tern. Seguint Josep M. Salrach, *en establir el sistema de pesals, mesures i moneda del nou regne de València, Jaume I va crear (1246) el diner o ral de València, que era una moneda de billó, de llei de tres diners, formada amb una lliga*

d'una part d'argent i tres quartes parts de coure. En el moment de la seva creació, aquesta moneda fou establerta com a única per als regnes de València i de Mallorca. Se l'anomenà també moneda de tern, perquè el seu contingut d'argent representava les tres dotzenes parts del total... Amb desig unificador, anys després, Jaume I aplicà aquesta proporció ternal a la moneda barcelonina (1258) i a la jaquesa (1260). El ral de València es mantingué immutable fins al regnat d'Alfons el Magnànim i el diner de tern de Barcelona fins al de Ferran el Catòlic. De cara al futur, la moneda ternal seria la base del sistema de compte de la moneda catalana medieval. Al mateix temps que creava el diner de tern a Barcelona (1258), Jaume I va concedir a la ciutat el control sobre la seva moneda.

12.- Les estipulacions documentals deixen ben clar que l'única obligació de l'estabilient serà la de pagar el cens pactat, sense cap altre tipus de cens o agrer, ni ús de cap tipus.

13.- Els atorgants concedeixen als beneficiaris del negoci jurídic la possibilitat d'obra a les cases establertes, *de abisso usque ad nubes*: des del sòl fins als núvols, amb tota plena llibertat.

14.- Asseguren, a més, que mai per cap raó se'ls exigiran serveis personals o serveis forçats. Això significa que a molts d'altres establiments similars s'imposaven càrregues d'aquest tipus, força vinculades amb el dret feudal. En relació als camperols del Maresme, els serveis personals que hem pogut documentar es basen en l'obligació de fer jornals gratuïts fora del mas o borda en explotacions exclusives del senyor; joves o llaurades de bou; batudes o esventades i tria del gra; femades adobant la terra; podades treballant les vinyes; i tragines fent transports a la casa del senyor. A més, existien els serveis constructius, com fer les obres del castell i dels molins; o els de caràcter militar, com guaites i obligació de defensa, acudint al *so metent*, crida que per mitjà d'un corn reunia els homes amb els estris disponibles per a lluitar contra qualsevol possible enemic. En realitat, la situació de finals del dos-cents ens amplia a nivell social alguns dels requisits exigits pels senyors als seus vassalls en etapes anteriors -vegeu en aquest sentit les imposicions convingudes entre Ramon de Paladol i Ramon de Mataró, el 1150, en atorgar-li el primer al segon la castalania del castell de Mata, *Fulls* núm. 33, p. 55-58-.

15.- Els atorgants prometen, a fi de bona i ferma estipulació del pacte, que els beneficiaris tindran absoluta llibertat d'acció en el dit establiment, posseint-lo i conreant-lo en pau i tranquil.litat, essent ells mateixos garants i defensors d'aquest contra qualsevol persona.

16.- Per tal de donar més força al document, els establidors obliguen -és a dir, donen com a aval- tots llurs béns, mobles i immobles, els que tenen i els que tindran arreu, de forma com millor es pugui entendre i ser útil, per a la bona coneixença dels estabilients, amb voluntat de fer-ho així a perpetuïtat.

17.- Paguen pel concepte d'entrada 80 sous, dels quals els atorgants es declaren ser ben pagats i contents, segons llur voluntat.

18.- Renuncien a l'excepció *peccunie non recepte*, excepció per la qual els estabilients podien al.legar en un futur que no havien rebut la quantitat pactada.

19.- A la fi del document s'especifica que els béns establerts, els tenen per la senyora Guillema de Montcada i l'Il.lustríssim Infant Pere, el seu marit. Adonem-nos que la menció als senyors eminents és obligada, car ells no són res més que senyors directes. Diguem també que el fet d'aparèixer la casa de Montcada com a senyors del castell de Mataró no és cap cosa estranya, al cap i a la fi aquests són els hereus dels Castellvell que assenyalàvem com a senyors feudals un segle abans -vegeu *Fulls* núm. 33, p. 55-58-. Per a una explicació més detallada de l'evolució del llinatge, vegeu *El Maresme Medieval: Hàbitat, Economia i Societat*, Premi Iluro 1987, p. 359-381.

20.- La forma de datació empra la fórmula romana per als dies *-VIII idus iunii-* mentre que per als anys segueix el còmput de l'Encarnació *-anno Domini-*.

21.- A continuació vénen les signatures dels atorgants, que ambdós firmen i lloen.

22.- Acompanyades de les dels testimonis: Guillem Amat, Ponç Malhivern i Guillem de Tria. Encara que en l'escriptura no consti, acostumaven a refrendar els documents notarials parroquians del mateix lloc, i sovint eren els anomenats prohoms, és a dir, homes bons i importants, els quals gaudien d'una predominança singular en la vida de la comunitat, i que garantien la seva ascendència per una vida correcta, o sigui, als quals no es podia imputar cap tipus de falta.

23.- Clou el document la signatura del notari públic. Fixem-nos que en aquesta ocasió no es tracta d'un element de l'estament eclesiàstic, com a d'altres escriptures més primerenques. Un aspecte a tenir en compte és el de ser aquest un notari del castell de Montpalau, detall que ens apropa a un veïnatge concret amb el vescomtat de Cabrera, fet que no es dóna a la jurisdicció de Burriac-Vilassar, on la influència de la ciutat de Barcelona és quelcom més acusat a la mateixa època: els notaris allí són públics de Barcelona, però no hem trobat mai que fossin dels comtes de Cabrera.

RECURSOS

MOLAS i RIBALTA, Pere.
RESISTÈNCIA FISCAL A MATARÓ, 1757-1766,
dins *Fiscalitat estatal i hisenda local (ss. XVI-XIX). Funcionament i repercussions socials.*
VI Jornades d'Estudis Històrics Locals.
Institut d'Estudis Baleàrics (Palma de Mallorca 1988), p. 385-399.

El professor Pere Molas i Ribalta va presentar a les VI Jornades d'Estudis Històrics Locals, organitzades per l'Institut d'Estudis Baleàrics a Palma de Mallorca, una comunicació en la qual fa una exposició documentada de la resistència fiscal enregistrada a Mataró a mitjan segle XVIII, d'una manera paral.lela a l'oposició que a partir de 1740 va partir el municipi borbònic a Catalunya per part de gremis i confraries.

Encara que aquest tema ja l'hagués esbossat en el seu treball *Societat i poder polític a Mataró. 1718-1808*, Molas n'ha reelaborat les dades bàsiques concentrant-se a definir aquell moviment d'oposició a l'administració municipal a l'època, a través del rebuig de la fiscalitat i la denúncia contínua de la defectuosa i, a vegades, fraudulenta gestió municipal que portava a terme l'oligarquia governant.

L'administració del cobrament del cadastre, d'una banda, i dels *propios y arbitrios* del municipi va rebre fortes andanades per part dels gremis i confraries i de llurs valedors, entre els quals algun advocat, clergue i àdhuc cavaller, que ben segur no tenien cap simpatia pels regidors borbònics. Es formularen queixes de tota mena, principalment contra el monopoli municipal de serveis, com molins, forn de pa, venda de determinats queviures, carnisseria, etc. que el regidors controlaven d'una manera directa o indirecta, per tal com aquests monopolis eren alhora un rengló important dins la fiscalitat municipal.

Molas abunda en l'anàlisi d'una sèrie de fets que són un viu exponent de l'actitud ofensiva d'una capa de la població mataronina en contra dels seus governants. Els regidors borbònics emparats per la seva inamobilitat manipularen l'aplicació i la recaptació dels impostos més d'una vegada d'acord amb llurs interessos personals. D'ací l'embranzida contra ells dels gremis i confraries, provocant tot un seguit de situacions de violència que desmenteixen la versió massa generalitzada que presentava l'administració municipal al divuitè gairebé com una bassa d'oli.

Felicitem el Dr. Pere Molas per l'aportació que ha realitzat una vegada més per tal de clarificar aspectes de la història moderna de la nostra ciutat, majorment quan resulten paral.lels a fenòmens semblants enregistrats a altres poblacions catalanes.

J. LL.

GIMÉNEZ i BLASCO, Joan.
LA UNIVERSITAT DE MATARÓ (1589-1626).
Patronat Municipal de Cultura de Mataró -
Editorial Alta Fulla.

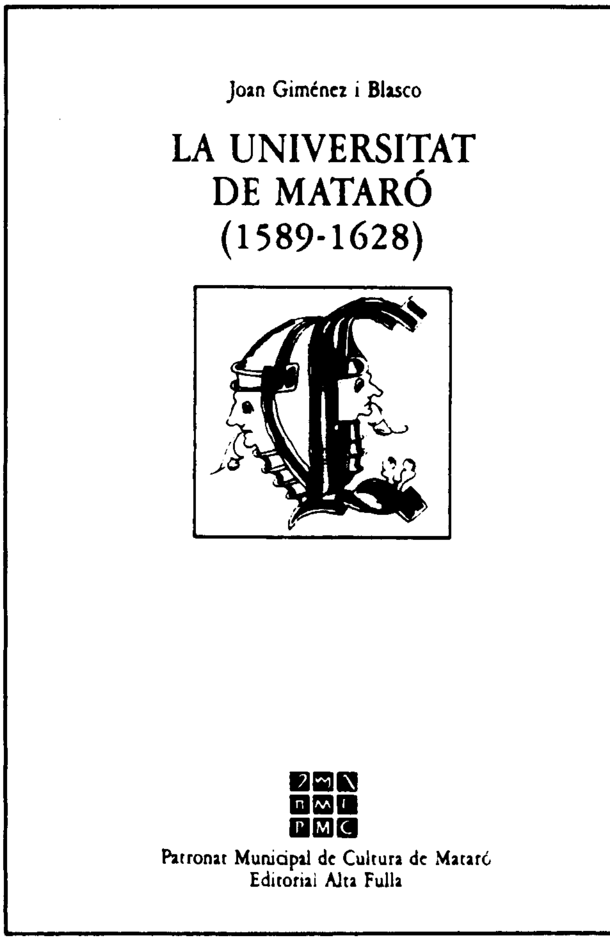

Aquest volum -el 15è. de la Col.lecció Caps de Bou- ens mostra una visió detallada i dinàmica de l'aleshores vila de Mataró, vista especialment a través

d'un manuscrit, el registre de les missives que la «Universitat» dirigí a diverses instàncies durant aquells anys.

Tracta aspectes inèdits de les activitats econòmiques, dels afers religiosos, del control sanitari i de la defensa de la vila. Ens ha interessat especialment el comentari dels motius de l'estada dels ducs de Cardona a Mataró, on nasqué el seu fill Pasqual i es casà la seva filla amb D. Luís de Haro, nebot del comte-duc d'Olivares. Aquest casament havia estat esmentat per primera vegada al núm. 9 dels nostres FULLS.

El volum presenta també, en cada capítol, transcripció dels documents analitzats i, a més, diverses il.lustracions adients.

Finalment ens fem nostres aquestes paraules de l'autor, que copiem de la pàgina d'agraïments. *Uns darrers mots de record, dissortadament pòstums, per al senyor Josep Varela i Llabrés. De la seva vinculació amb el món de la història de Mataró caldria esmentar-ne no sols la seva reconeguda i acurada tasca en la gestió del Premi Iluro, sinó també un treball igualment valuós en els importants fons de la «Col.lecció Mataró» de la Biblioteca de la Caixa d' Estalvis Laietana. Com a fruit d'aquesta dedicació, acollí amb interès i esperonà la realització d' aquest estudi, a més d' oferir tota mena de facilitats per dur-lo a terme. Descansi en pau.*

R. S.

BLOC MATARONÍ. Una manera de fer història.
Patronat Municipal de Cultura de Mataró -
Editorial Alta Fulla.

La reedició en facsímil dels treballs d'història publicats al BLOC MATARONÍ dels anys 1925 i 1926 -els dos únics anys que va aparèixer- és una interessant aportació a la historiografia de la ciutat, ja que l'edició original era pràcticament introbable.

Perquè una part important d'aquests treballs són bàsics per a l'estudi del passat de Mataró, i perquè el conjunt representa un bon calaix de sastre per extreure dades i retrobar camins d'investigació, sobretot en el camp del costumari i del folklore.

Cal remarcar també que els treballs dels dos Blocs tenen, a més, una característica important, l'intent d'acostar els fets històrics a la realitat concreta de la ciutat i del territori, en la part que la ciutat i els seus homes en són protagonistes. És realment una manera de fer història, com diu el subtítol de la reedició.

El llibre inclou també els índexs, redactats amb cura per l'arxiver municipal Josep M. Clariana, que faciliten en gran manera la utilització dels treballs.

M. S.

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

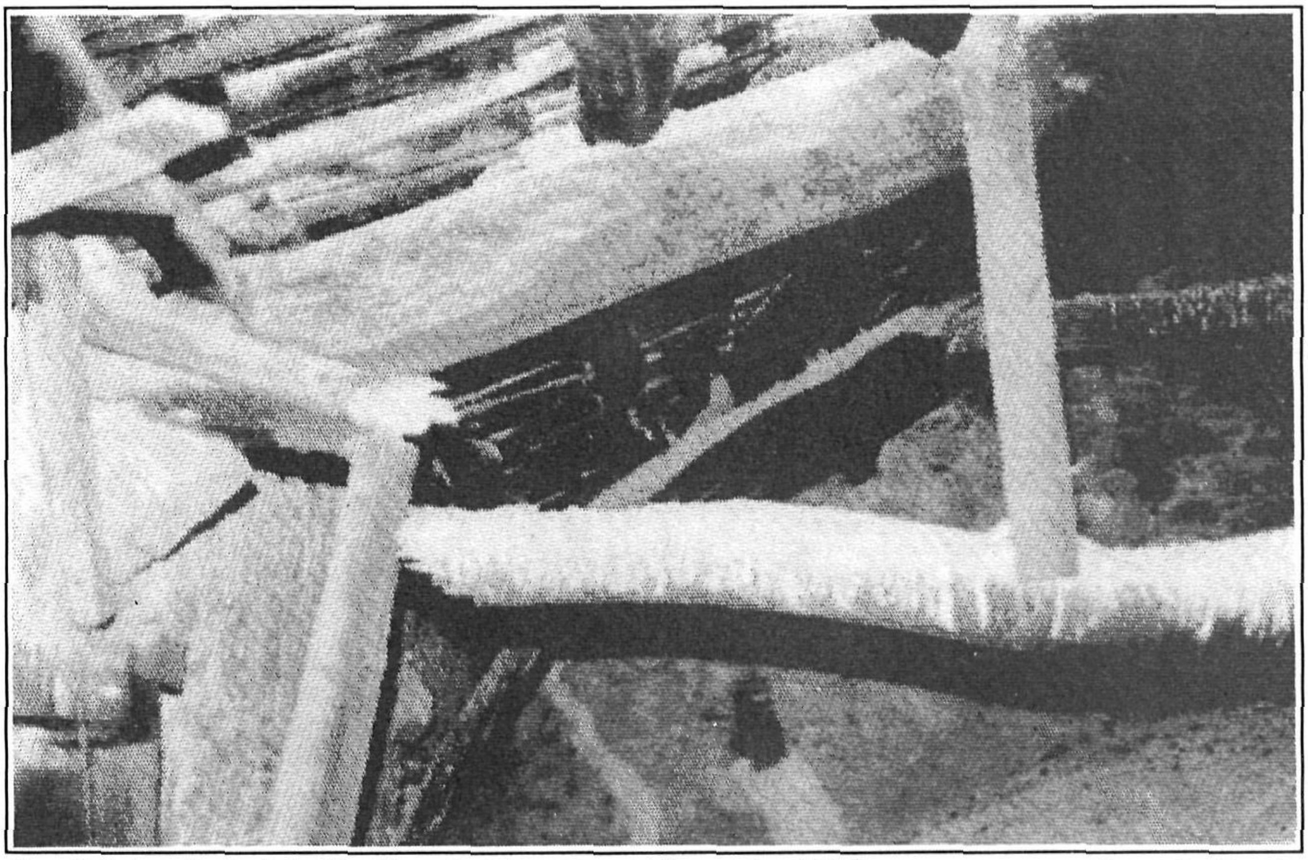

Cavall de la coberta de la Capella amb el tirant trencat (novembre 1987). Fotografia: Masachs.

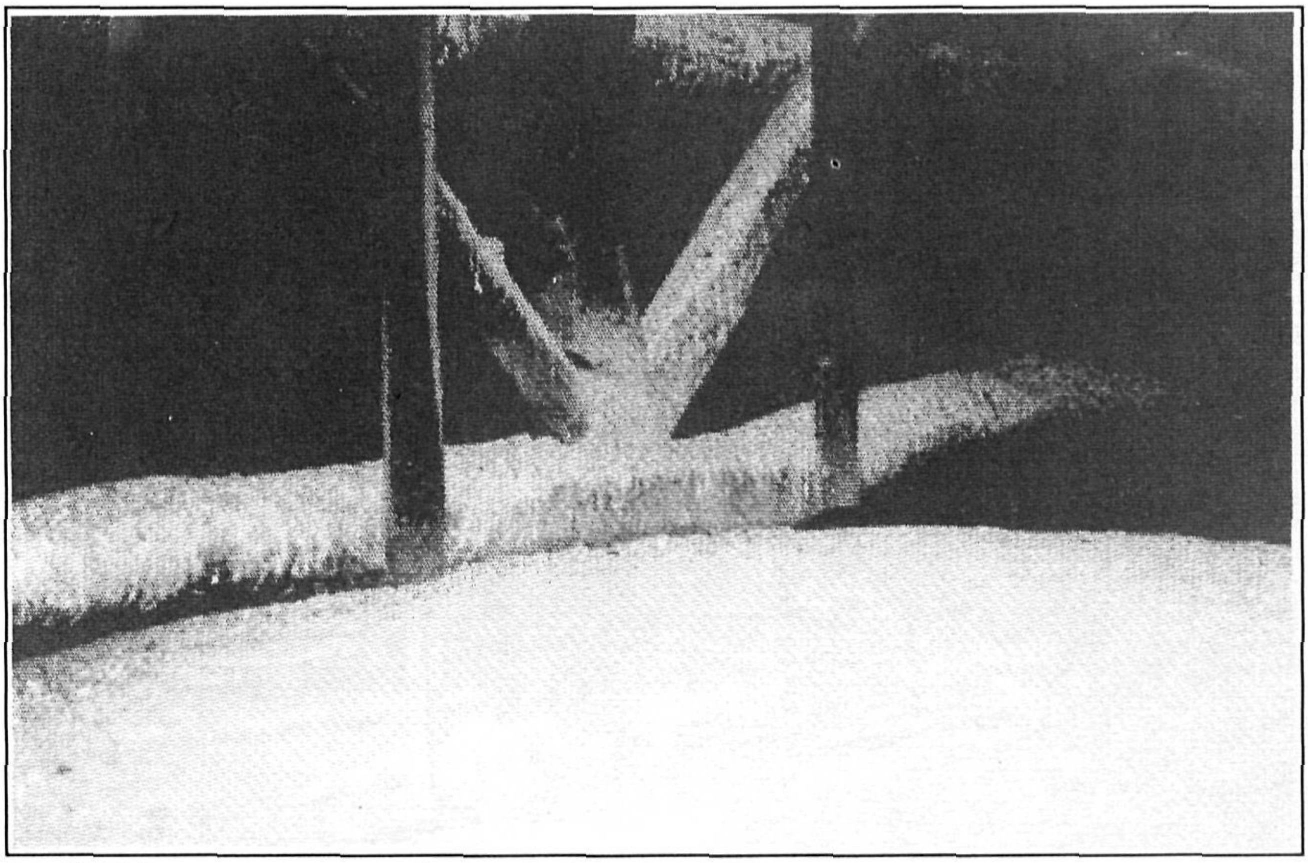

Detall del tirant trencat recolzat sobre la volta (novembre 1987). Fotografia: Masachs.

Desmuntant les pintures de la sala de Juntes (abril 1988). Fotografia: Toni Canal.

La Capella sense les teles de Viladomat (abril 1988). Fotografia: Masachs.

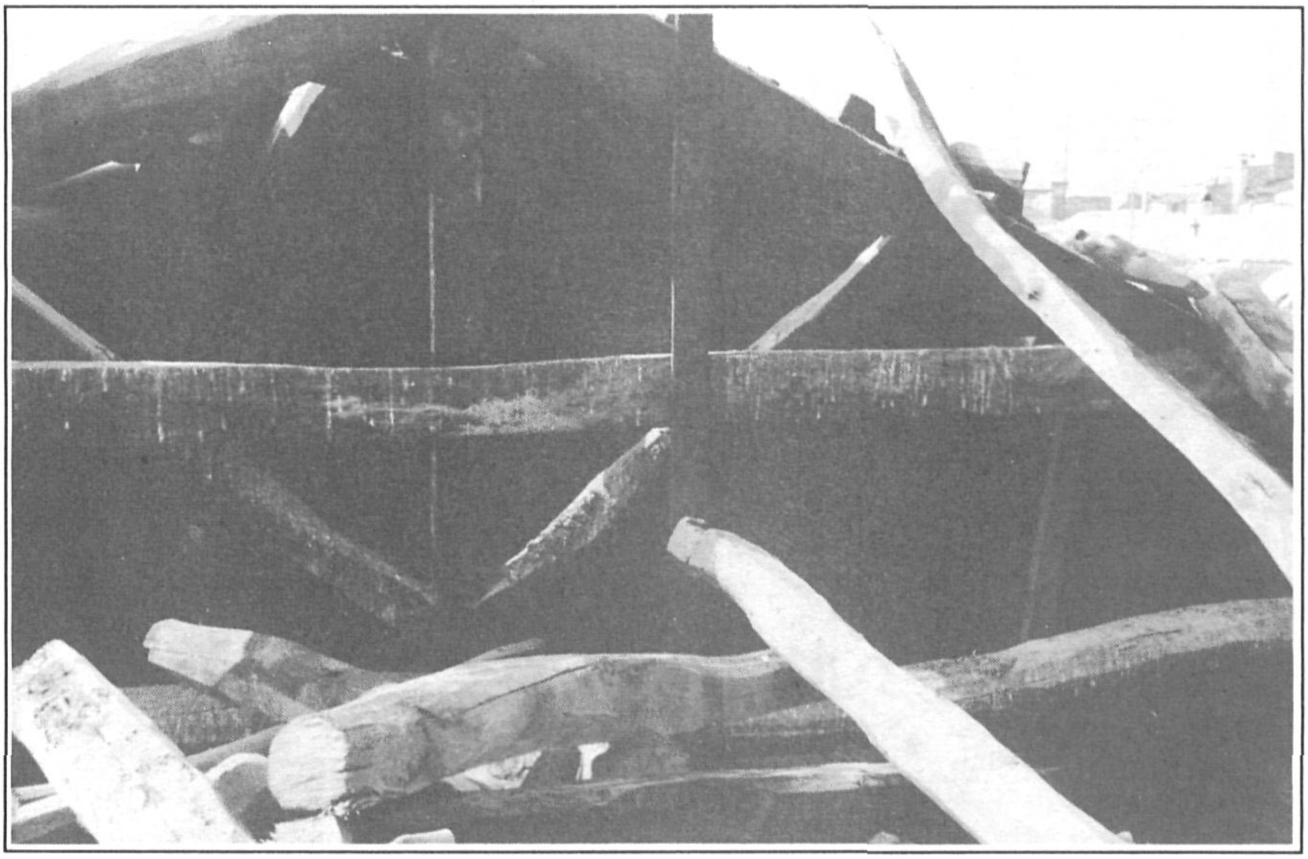

Supressió de l'antiga teulada (maig-juny1988) Fotografia: MASM.

Detall d'un antic cavall (maig-juny 1988). Fotografia: MASM.

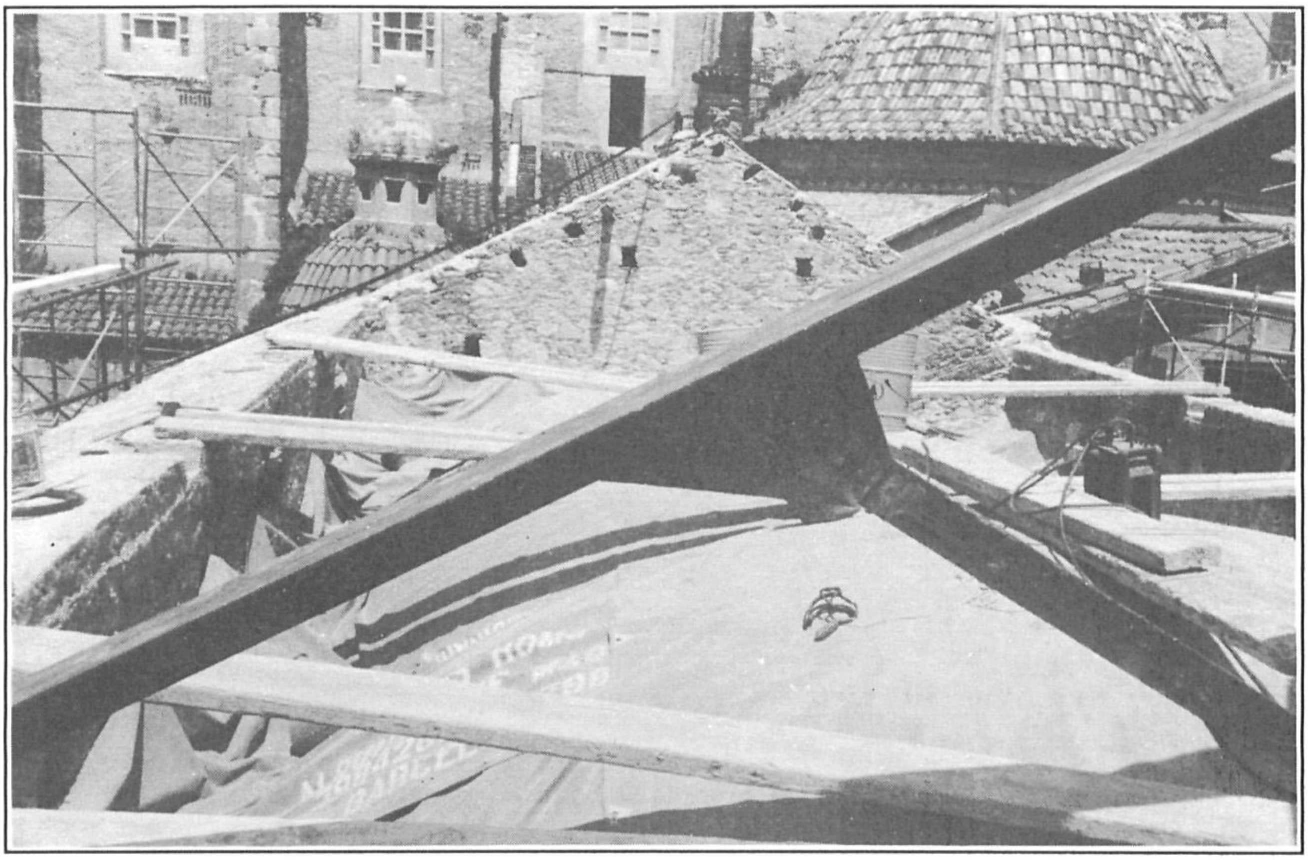

Nova estructura de la coberta. Fotografia: MASM.

Nova estructura de la coberta. Fotografia: MASM.

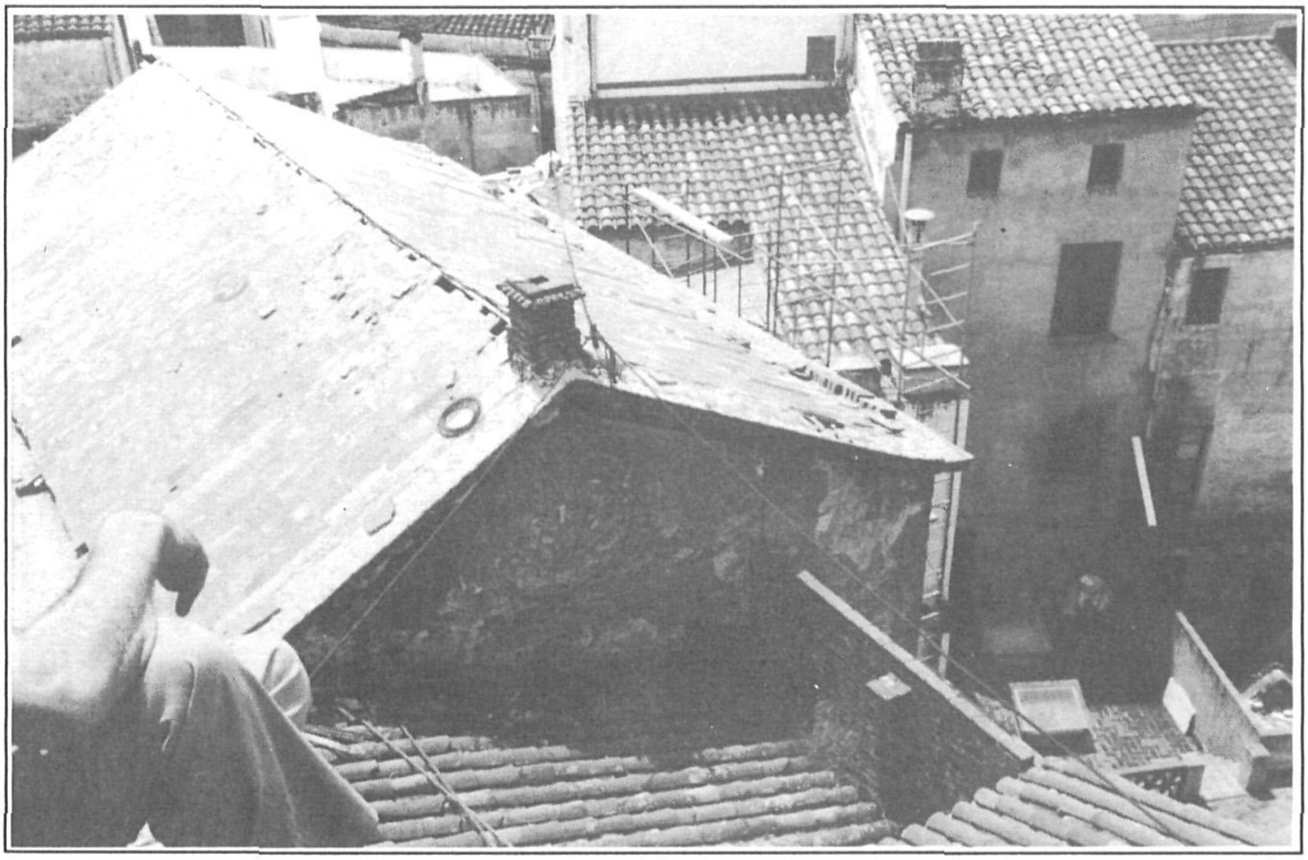

Nova estructura de la coberta. Fotografia: MASM.

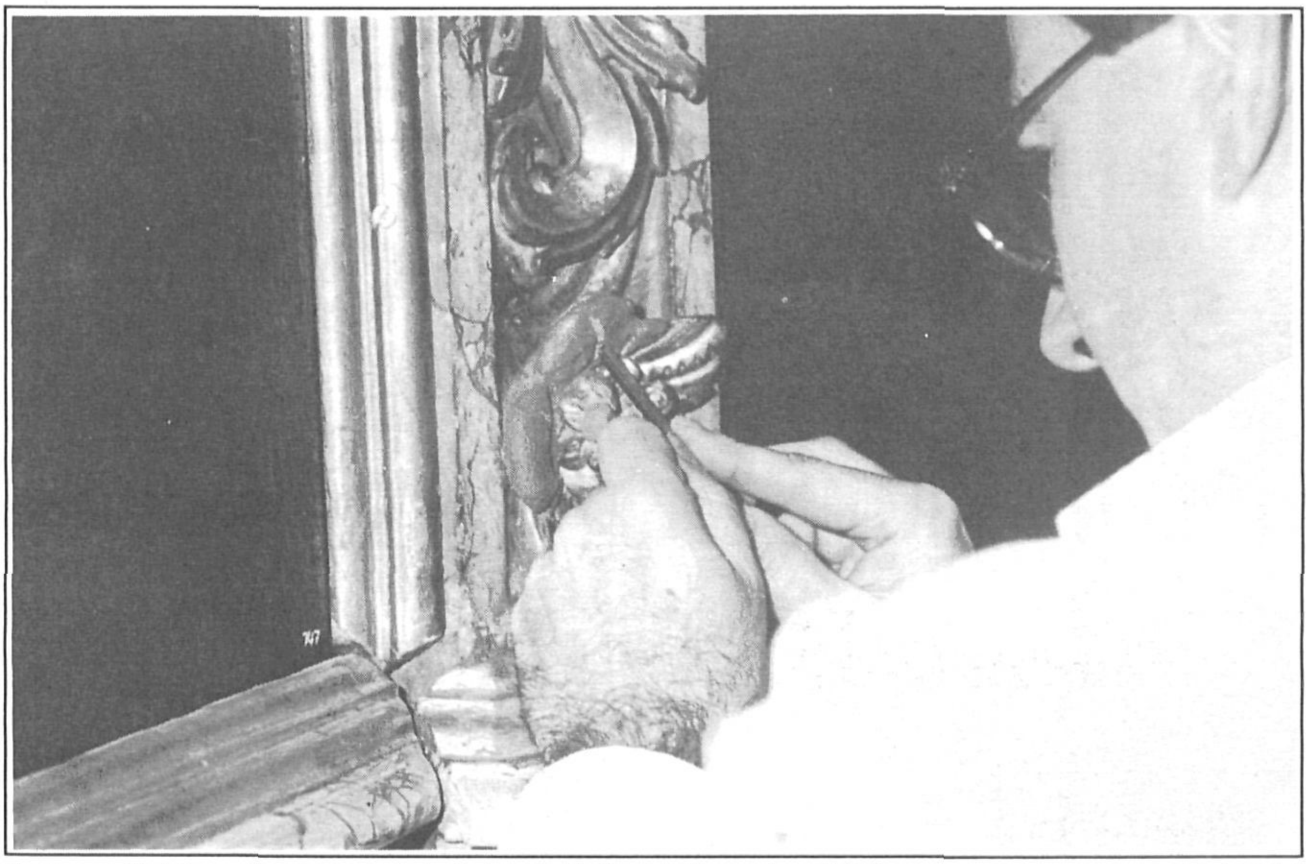

Restauració dels motius ornamentals de la sala de Juntes (desembre 1988). Fotografia: MASM.

Restauració de la pintura mural de la volta (juny 1990). Fotografia: Toni Canal.

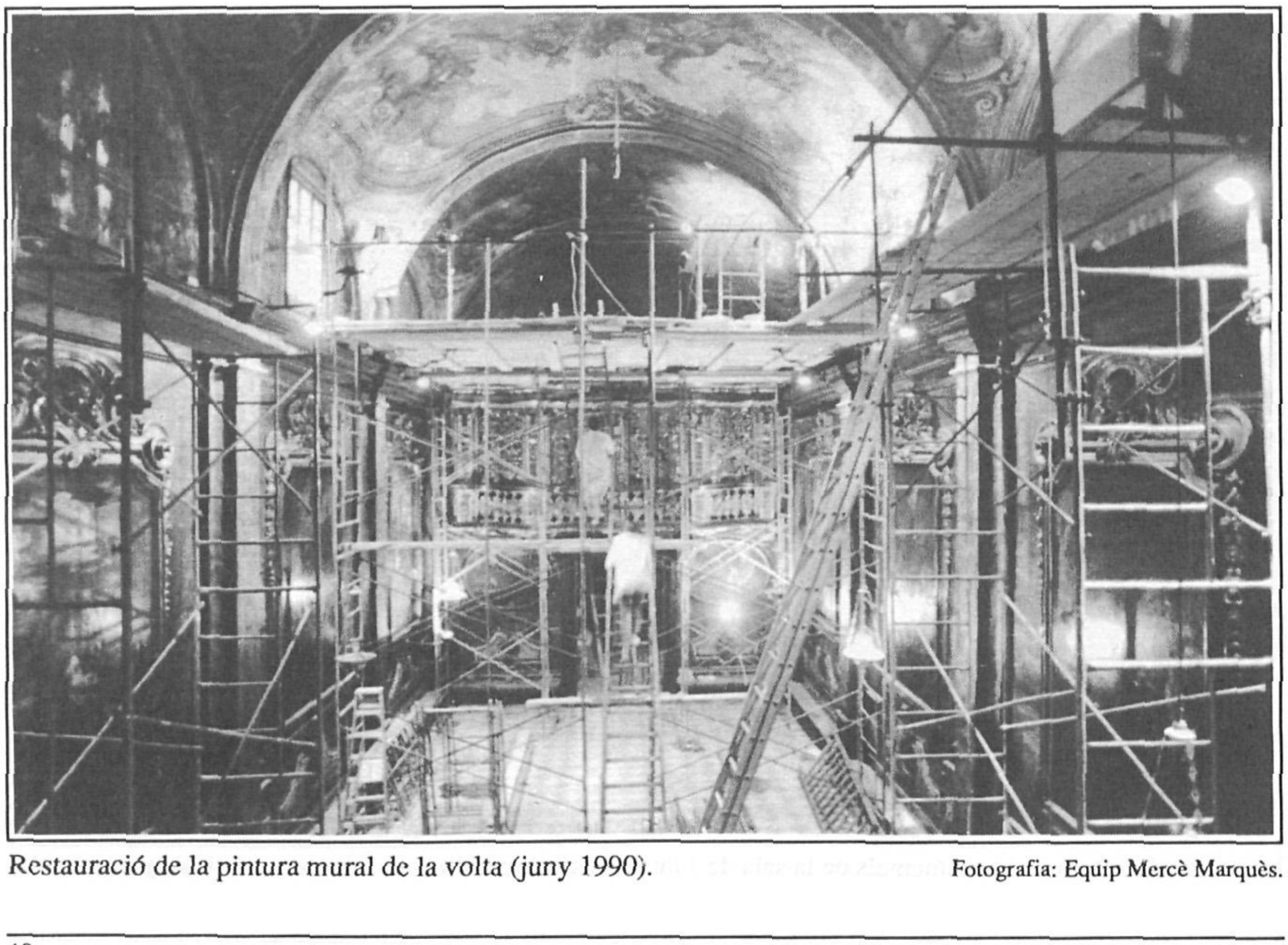

Restauració de la pintura mural de la volta (juny 1990). Fotografia: Equip Mercè Marquès.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

amb la col.laboració del
Servei d'Arxius del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya